

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА
ГРІНЧЕНКА**

**Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра всесвітньої історії**

Спеціальність: 032 Історія та археологія

Рівень вищої освіти: перший бакалаврський

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ЕЛЛІНІСТИЧНІ МОТИВИ В АРХІТЕКТУРІ КРАЇН СХІДНОГО
СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я (IV - ІСТ. ДО Н.Е.)»**

Виконала:

Пермінова Анна Олегівна,
студентка групи ІСТб-2-21-4.0 д

Науковий керівник:

Голованов Сергій Олексійович,
доцент кафедри всесвітньої історії
канд. пед. наук, доцент.

Київ – 2025

<u>ВСТУП</u>	3
<u>РОЗДІЛ I . ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ , ПРОБЛЕМИ</u>	6
<u>1.1.Стан джерельної бази</u>	6
<u>1.2 Стан проблеми в сучасній історичній науці</u>	14
<u>РОЗДІЛ II. АРХІТЕКТУРА БАЛКАНСЬКОЇ ГРЕЦІЇ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ДУХОВНОГО ЗМІСТУ ЕЛЛІНІЗМУ</u>	31
<u>2.1 Видатні пам'ятки елліністичної архітектури Еллади</u>	31
<u>2.2 Відображення змісту духовної культури в пам'ятках архітектури Еллади</u>	39
<u>РОЗДІЛ III ЕЛЛІНІСТИЧНА АРХІТЕКТУРА ПЕРЕДНЬОЇ АЗІЇ</u>	50
<u>3.1 Основні пам'ятки елліністичної архітектури регіону передня Азія</u>	50
<u>3.2 Відображення змісту елліністичної культури в особливості архітектури в регіоні Передня Азія</u>	58
<u>РОЗДІЛ IV ЕЛЛІНІСТИЧНА АРХІТЕКТУРА В СТАРОДАВНЬОМУ ЄГИПТІ</u>	64
<u>4.1 Основні пам'ятки елліністичної архітектури в Стародавньому Єгипті</u>	64
<u>4.2 Відображення елліністичної культури в пам'ятках архітектури Стародавнього Єгипту</u>	76
<u>ВИСНОВКИ</u>	82
<u>СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ</u>	84

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження елліністичних мотивів в архітектурі країн Східного Середземномор'я є надзвичайно актуальним з кількох причин, що стосуються як наукового, так і культурного аспектів:

Елліністична архітектура є унікальним прикладом інтеграції різних культурних традицій. Східне Середземномор'я, що об'єднало в собі елементи грецької, єгипетської, перської, фінікійської культур, стало простором для створення архітектурних форм, які символізували діалог між Сходом і Заходом. У сучасному світі, де взаємодія культур є однією з ключових тем, вивчення цього процесу в елліністичний період допомагає глибше зрозуміти історичні механізми культурного синтезу.

Елліністичний підхід до містобудування і архітектури – впровадження регулярного планування міст, побудова громадських просторів, масштабних палаців, храмів і монументів – став основою для розвитку європейської архітектури і вплинув на формування міської культури в цілому. Сучасна урбаністика може вчитися на цих прикладах у контексті поєднання естетики, функціональності й гармонії між архітектурою та природою.

Архітектурні пам'ятки елліністичного періоду є важливими джерелами для вивчення історії, мистецтва, релігії та соціальних структур того часу. Їхній аналіз дозволяє реконструювати не лише технічні аспекти будівництва, а й світоглядні уявлення суспільств, що їх створювали. Це збагачує наші

знання про культуру та спадщину таких регіонів, як Єгипет, Сирія, Мала Азія та Палестина.

Елліністична архітектура надихає сучасних архітекторів і дизайнерів, які шукають нові форми, використовуючи принципи симетрії, гармонії та декоративності, закладені в цей період. Інтерес до античної спадщини проявляється в реконструкціях, відтворенні стилістичних особливостей елліністичних споруд і створенні сучасних будівель на основі архітектурного злиття, схожого на те, що мало місце в елліністичний період.

Елліністична архітектура може бути сприйнята як історичний прецедент ранньої глобалізації. Завдяки завоюванням Александра Македонського та його наступників, культури різних народів зближувалися, створюючи нові спільні культурні традиції. У контексті сучасної глобалізації ця тема дозволяє краще зрозуміти історичні паралелі, проблеми і досягнення такого культурного синтезу.

Архітектурні пам'ятки елліністичного періоду часто перебувають під загрозою руйнування через сучасні конфлікти, кліматичні зміни та вплив часу. Вивчення цих пам'яток сприяє формуванню стратегії їхнього збереження, а також привертає увагу до важливості охорони світової культурної спадщини.

Таким чином, дослідження елліністичних мотивів в архітектурі Східного Середземномор'я не лише допомагає краще зрозуміти минуле, але й слугує джерелом натхнення для сучасності, сприяє діалогу між культурами та збереженню історичної спадщини для майбутніх поколінь.

Об'єкт дослідження – Архітектура елліністичного періоду

Предмет дослідження - елліністичні мотиви в архітектурі країн Східного Середземномор'я, як елемент духовної культури.

Мета дослідження: – на основі аналізу джерел та дослідженої літератури розкрити закономірності прояву змісту духовної культури в архітектурних пам'ятках періоду еллінізму.

Відповідно до мети було визначено наступні:

Завдання дослідження

- Здійснити аналіз джерельної бази ;
- Розкрити зміст історіографії проблеми дослідження;
- Дослідити особливості прояву елліністичної культури в архітектурних пам'ятках Балканського півострова;
- Розкрити особливості прояву духовної культури еллінізму в архітектурі Стародавнього Єгипту;
- Здійснити аналіз архітектурних пам'яток Передньої Азії , як прояв елліністичної культури;
- Здійснити аналіз прояву змісту елліністичної культури в архітектурних пам'ятках Палестини .

Хронологічні межі 4-1 століття до н.е.

Географічні межі – регіон Балканської Греції, Близького Сходу та Східного Середземномор'я.

Структура роботи: робота складається з вступу, висновків , чотирьох розділів, що знаходяться у логічному взаємозв'язку та розподіляються на вісім підрозділів, списку джерел та літератури, 10 додатків.

РОЗДІЛ І . ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ІСТОРІОГРАФІЯ , ПРОБЛЕМИ

1.1.Стан джерельної бази

Елліністичні мотиви в архітектурі країн Східного Середземномор'я (IV–I століття до н.е.) залишаються важливою темою досліджень у сучасній історичній науці, оскільки вони є відображенням культурної інтеграції, політичної експансії та впливу грецької цивілізації на місцеві традиції.

Дослідження елліністичної архітектури спираються на широкий спектр джерел і методологію, що забезпечує багатогранне розуміння цієї теми. Археологічні знахідки, такі як руїни храмів, театрів, гімнасіїв, палаців та інших споруд, є основним джерелом інформації. Вони дозволяють дослідити архітектурні стилі, конструктивні рішення та функціональність будівель. Наприклад, залишки бібліотеки Александрії чи маяка на острові Фарос є важливими для розуміння технічних досягнень і масштабу будівництва. Систематичні археологічні розкопки міст, таких як Александрія, Пергам, Селевкія на Тигрі чи Ефес, надають цінні дані про міське планування, організацію простору та хронологію будівництва.[7]

Важливу роль відіграє аналіз будівельних матеріалів і технік, що дозволяє оцінити використання локальних та імпортованих ресурсів, а також технологічні інновації, характерні для цього періоду. Писемні джерела, зокрема праці античних авторів, таких як Страбон «Географія» (*Γεωγραφικά*) та Вітрувій «De Architectura» (Про архітектуру) містять описи архітектурних пам'яток, їхньої функціональності та символічного значення. Наприклад, Страбон у своїх записах детально описує структуру Александрії, що

допомагає реконструювати її планування. Епіграфічні дані, зокрема написи на камені, присвятні таблички та будівельні декрети, надають інформацію про замовників, будівельників та контекст створення споруд, як це можна побачити в написах з Пергама, які свідчать про державне фінансування монументального будівництва.[7]

Художні джерела, зокрема зображення на монетах, барельєфах, мозаїках та фресках, є додатковими візуальними свідченнями, які дозволяють відновити декоративні елементи та естетичні вподобання епохи. Сучасні методи дослідження, зокрема цифрова реконструкція, дають змогу відтворити первісний вигляд споруд, як це зроблено для Александрійського маяка. Використання міждисциплінарного підходу, що поєднує археологію, історію, мистецтвознавство, геологію та інші дисципліни, сприяє глибшому розумінню технічних, культурних і економічних аспектів архітектури. Порівняльний аналіз грецьких архітектурних мотивів у контексті місцевих традицій допомагає оцінити ступінь їхнього впливу та рівень адаптації в різних регіонах.[7]

Дослідження елліністичних мотивів в архітектурі країн Східного Середземномор'я (IV – I ст. до н.е.) через призму античних джерел дозволяє нам глибше зрозуміти, як архітектура відображала культурні, соціальні та політичні трансформації цієї епохи. Археологічні та письмові джерела (праці таких авторів, як Вітрувій, Плутарх, Діодор Сицилійський, Полібій, Павсаній і Страбон) дають нам змогу побачити еволюцію архітектурних форм у контексті елліністичних та ранніх римських часів.[7]

Важливим письмовим джерелом для дослідження елліністичної архітектури є трактат Марка Вітрувія Полліона «De Architectura» (Про архітектуру) — єдина така праця античності, що збереглася повністю. Хоча сам автор жив у I ст. до н.е., у період пізньої Римської Республіки, він активно спирався на здобутки грецької, зокрема елліністичної, архітектури. Його твір є не лише посібником з архітектурного мистецтва, а й

систематизованим зведенням знань, які формувалися впродовж кількох століть, починаючи від класичного періоду і до його часу[7].

У праці Вітрувій описує три основні архітектурні ордери — доричний, іонійський і коринфський. Саме останній, коринфський, був особливо поширеним у елліністичну добу і відзначався багатством декоративних елементів, витонченістю форм і увагою до естетичного ефекту — це чітко узгоджується зі смаками та архітектурною практикою епохи еллінізму. Вітрувій не лише описує ці ордери, а й роз'яснює їхнє застосування, пропорції, правила симетрії та гармонії, надаючи численні приклади з грецької архітектури.[7]

Особливу увагу автор приділяє містобудуванню, розглядаючи принципи планування міст, зокрема — регулярне розташування вулиць, орієнтацію за сторонами світу, розміщення громадських споруд, таких як театри, гімнасії, лазні, агори. Ці елементи були невід'ємними складниками елліністичних полісів, зокрема в Александрії, Родосі, Пергамі чи Ефесі. Таким чином, трактат Вітрувія віддзеркалює не лише технічний, а й культурний спадок еллінізму.[7]

У його описах також фігурують принципи оздоблення фасадів, використання скульптурного декору, застосування колон і пілястр, мозаїчного оформлення підлоги — все це набуло поширення саме в елліністичний період і пізніше активно запозичувалося римською архітектурою. Наприклад, згадка Вітрувія про взаємозв'язок архітектури з музикою і математикою, його захоплення симетрією й пропорцією — це філософська традиція, що розвивалася з часів Піфагора й Платона, але конкретно в архітектурі отримала реалізацію саме в епоху еллінізму.[7]

Попри те що *De Architectura* створено вже після класичного еллінізму, вона є цінним джерелом знань про архітектурну спадщину цього періоду. Вітрувій часто згадує зразки будівель, які існували ще в його час, і походили саме з елліністичного періоду, що дає можливість сучасним дослідникам реконструювати характер архітектури тієї доби. Зокрема, його опис

використання ордерів у громадських будівлях, храмах, театрах цілком узгоджується з археологічними знахідками в містах Східного Середземномор'я[7].

Таким чином, трактат Вітрувія є незамінним писемним джерелом, що фіксує теоретичні та практичні аспекти архітектури елліністичного періоду, а також показує, як ці традиції були осмислені та адаптовані в подальшій римській будівельній культурі. Його праця дозволяє побачити елліністичну архітектуру не лише як сукупність матеріальних залишків, а як продуману систему естетичних, інженерних і культурних цінностей.

Важливим джерелом для розуміння соціально-політичного та культурного контексту елліністичної архітектури є твір Плутарха «Порівняльні життєписи» (Βίοι Παράλληλοι). Ця праця, створена у I–II ст. н.е., містить біографії відомих грецьких та римських політичних і військових діячів, які, зокрема в епоху еллінізму, були тісно пов'язані з державним будівництвом, урбаністичними трансформаціями та зведенням монументальних споруд. Хоча Плутарх був моралістом, а не істориком-архітектором, його описи дають важливу інформацію про меценатство, амбіції правителів, політичне значення архітектури, а також про ключові урбаністичні проекти того часу[3].

У життєписі Александра Македонського Плутарх згадує заснування Александрії — одного з найвідоміших міст елліністичного світу. Він описує, як Александр особисто обрав місце для будівництва, визначив загальне планування міста та надав великого значення його географічному положенню, оборонним якостям і зв'язку з морем. З тексту видно, що сам акт планування міста сприймався як політичний жест і демонстрація нової епохи — синтезу грецької культури зі східними територіями. Архітектура Александрії (з її широкими вулицями, палацами, храмами, бібліотекою, маяком) постає як утілення елліністичного світогляду, і хоча Плутарх не подає технічних деталей, він формує уявлення про масштаби й ідеологічне підґрунтя цього архітектурного проекту.[3]

У Життєписі Деметрія — одного з діадохів — подано цікаві описи будівництва укріплень і величних фортифікацій, які стали характерними для елліністичних монархій. Зокрема, Плутарх описує використання облоги як видовища та інструмента політики, що вплинуло й на архітектуру міст: виникає потреба в масивних стінах, захищених вежах, бастіонах — типових елементах елліністичного містобудування.

У Життєписі Пірра автор описує як політична демонстрація влади здійснювалася не лише через війни, а й через зведення громадських споруд: храмів, площ, святилищ. Згадується, як правителі прагнули перевершити одне одного не тільки у військовій славі, а й у розкоші й красі своїх міст. Це віддзеркалює характерну рису епохи еллінізму — змагання монархів у меценатстві, що мало політичну й культурну вагу[3].

Хоча Плутарх писав про події, що відбувалися за кілька століть до нього, він мав доступ до попередніх джерел і традицій, а також описував багато архітектурних об'єктів, які ще існували у його час. Крізь призму його оповідей простежується, як монархія й урбаністика переплітаються: місто як образ правителя, архітектура — як втілення ідеї влади. Це дозволяє розглядати елліністичну архітектуру не лише з технічного чи естетичного боку, а й у контексті політичної репрезентації та ідеологічного впливу.[1]

Таким чином, «Порівняльні життєписи» Плутарха — цінне джерело для дослідника елліністичної архітектури, яке надає уявлення про соціальні, політичні та культурні умови, в яких вона формувалася. Через опис особистостей і їхніх діянь Плутарх дозволяє побачити, як архітектура слугувала інструментом творення образу держави, втіленням влади й спадщиною, що переживала своїх творців.[1]

Праця Діодора Сицилійського «Історична бібліотека» (*Bibliotheca historica*) — один із найважливіших нарративних джерел, що охоплює широку історичну панораму від міфологічної давнини до I ст. до н.е. Для дослідників архітектури елліністичного періоду ця енциклопедична праця має надзвичайне значення, оскільки містить численні описи міст,

монументальних споруд, урбаністичних проектів та проявів державного меценатства у сфері будівництва[1].

Особливо цінними є книги XVII–XX, в яких Діодор описує події після смерті Александра Македонського і діяльність його наступників — діадохів. Через описи цих постатей він подає інформацію про масштабні будівельні проекти, заснування нових міст і реконструкцію старих центрів у регіонах Східного Середземномор'я — Єгипті, Сирії, Малій Азії, Палестині. Наприклад, у книзі XVII він з великою увагою описує заснування Александрії македонським царем, акцентуючи на її регулярному плануванні, пристані, укріпленнях, каналах і загальній продуманості структури. Тут місто постає не лише як центр влади, але і як втілення ідеології нового космополітичного світу, характерного для елліністичної доби.[1]

У подальших книгах Діодор подає відомості про архітектурні досягнення елліністичних правителів, зокрема династії Птолемеїв у Єгипті, які активно розбудовували храми, бібліотеки, палаці. Описуються грандіозні проекти, спрямовані не тільки на культові цілі, а й на підкреслення величі державної влади. Наприклад, йдеться про збільшення храмів у Мемфісі й Едфу, зведення наукових і культурних центрів в Александрії (наприклад, Мусейону й Бібліотеки), палацові комплекси з пишним декоративним оздобленням. Такі описи підтверджуються й археологічними даними й дозволяють зробити висновки про художні пріоритети елліністичної архітектури — поєднання монументальності, симетрії, символічного змісту. [1]

У «Історичній бібліотеці» також подаються описи елліністичних міст Малої Азії, таких як Пергам, Галікарнас, Сарди та ін. Діодор описує театри, гімнасії, храми, монументальні вівтарі, скульптурні ансамблі, що були невід'ємною частиною архітектурного середовища. Опис вівтаря Зевса в Пергамі, зокрема, демонструє унікальний синтез архітектури та рельєфної скульптури — характерну рису пізньоелліністичного мистецтва. Діодор не завжди подає точні технічні характеристики, однак його увага до масштабів,

естетичних ефектів і реакції сучасників на архітектурні споруди дає змогу зрозуміти загальний пафос епохи[1].

Таким чином, «Історична бібліотека» Діодора Сицилійського — це цінне джерело, що дозволяє відтворити загальний образ елліністичних міст, зрозуміти принципи архітектурного мислення того часу, охопити ідеологічні засади будівництва та меценатства. Хоча праця має історико-оповідний характер, вона є незамінною для реконструкції культурного та архітектурного ландшафту елліністичного Східного Середземномор'я.

Ще одним автором праця якого є надзвичайно корисною для дослідження є Полібій, автор фундаментального історичного твору «Загальна історія» (*Historiæ*), що був грецьким істориком II ст. до н.е., який писав про події з 264 по 146 рр. до н.е. — тобто періоду, що охоплює пізню фазу еллінізму. Його праця надзвичайно цінна не тільки як політична хроніка зростання Римської республіки та занепаду грецької автономії, а й як джерело для вивчення просторових трансформацій, містобудівних процесів і архітектурного розвитку регіону під впливом як елліністичних, так і римських факторів[5].

Найбільш детально Полібій зупиняється на описах таких міст, як Родос, Александрія, Антіохія, Коринф, Пергам, Пела. У книгах V і VI він аналізує геополітичну ситуацію в Егейському регіоні, звертаючи увагу на мілітаризовану природу елліністичних держав. У цьому контексті він описує, наприклад, оборонні мури Родосу, які були не тільки інженерним досягненням, а й виявом організованості полісної спільноти. Він підкреслює ефективність архітектурних рішень у підготовці міст до облоги — це стосується складних систем бастіонів, підземних ходів, веж, що розташовувалися за законами геометричної логіки.[40]

Крім того, Полібій приділяє значну увагу фортифікаціям та містобудівним структурам у контексті воєн — зокрема, під час опису облоги Коринфа, Антіохії або походів у Малу Азію. Тут архітектура постає як елемент стратегії, а також як символ престижу держави. Хоча його опис не є

технічно детальним, він надає уявлення про масштаб споруд, їхню оборонну логіку та взаємозв'язок із природним ландшафтом.

Особливо цінним у творі Полібія є поєднання географічних, політичних і культурних спостережень. Він мислить у категоріях взаємодії середовища, людини й архітектури, що робить його джерело важливим не лише для істориків, а й для архітекторів, урбаністів і культурологів[40].

Отже, «Загальна історія» Полібія є важливим наративним джерелом для реконструкції функціональних і політичних аспектів елліністичної архітектури. Його погляд дозволяє зрозуміти, як міста і споруди служили не лише побутовим чи естетичним цілям, а були невід'ємною частиною стратегій контролю, демонстрації сили та культурної ідентичності елліністичного світу.

Видатний географ і історик Страбон, є автором об'ємної праці «Географія» (*Γεωγραφικά*), в якій виклав детальний опис різних країн та регіонів від Іберії до Індії. Праця Страбона, написана у перші десятиліття н.е., охоплює величезний географічний простір, в тому числі області, що знаходилися під впливом елліністичної культури після розпаду імперії Александра [50].

«Географія» Страбона є важливим джерелом для вивчення не тільки фізичної географії та етнографії, але й архітектури та урбаністики того часу, оскільки в ній широко представлені описи міст, будівель, монументів і культурних пам'яток. Страбон, як і Павсаній, часто згадує архітектурні об'єкти в контексті культури та релігії, при цьому надаючи значення їхнім функціям у соціальному і політичному житті. Його географічна праця містить також відомості про архітектурні особливості елліністичних міст, таких як Александрія, Пергам, Антіохія, Родос, Смірна та інші.[50]

Особливу увагу Страбон приділяє Пергаму, де елліністичні правителі (зокрема Атталидами) збудували великі культові й культурні комплекси, такі як знамените вівтар Зевса — грандіозна архітектурна та скульптурна композиція, що ілюструє зв'язок між архітектурою, релігією та ідеологією.

Описуючи це місто, Страбон також згадує інші архітектурні ансамблі, такі як гімнасії, театри, стадіони, що стали важливими елементами публічного простору.

Страбон також підкреслює важливість взаємодії між грецькою і місцевою архітектурною традицією. Це спостерігалось в таких місцях, як Мала Азія, де елліністичні форми архітектури часто поєднувалися з місцевими стилями, що створювало унікальну культурну та архітектурну суміш[50].

Отже, античні джерела дають нам змогу не лише відтворити картину архітектурного розвитку епохи еллінізму, а й зрозуміти, яким чином архітектура служила важливим інструментом політичного, релігійного і культурного самовираження в той час.

1.2 Стан проблеми в сучасній історичній науці

Для вивчення елліністичних мотивів в архітектурі країн Східного Середземномор'я, а зокрема елліністичної архітектури Греції IV–I ст. до н.е. розглянемо декілька наукових праць англійською мовою, які досліджують видатні пам'ятки елліністичної архітектури Греції IV–I ст. до н.е.

Так, Філіп Сапірштейн оприлюднив працю «7 Останніх досліджень грецької архітектури: 2012–2022рр.»[48]

Ця стаття надає огляд досліджень, опублікованих з 2012 року, що охоплюють періоди від доісторичного до елліністичного в материковій Греції та Егейському регіоні. Вона також розглядає поширення грецьких архітектурних систем по всьому Середземномор'ю та Чорному морю в першому тисячолітті до н.е. Праця, що аналізує близько 300 робіт, які видані протягом останніх років, підкріплюється кількісним аналізом предметів, розглянутих у майже 1000 дослідженнях за попереднє десятиліття. До традиційних споруд які досліджуються науковцями, таких як палаци та

святилища, було здійснено підхід у нові та методологічно витончені способи.
[48]

Необхідно відзначити зростання уваги до матеріальних залишків, що свідчить про урізноманітнення інтересів до планування та будівництва, від масштабу окремого архітектурного елемента до мережі територіальної оборони. Особливою цінністю є інтеграція останніх цифрових і наукових методів, включаючи широке впровадження 3D-запису та моделювання, дистанційного зондування та композиційного аналізу, що надало змогу розширити рамки проведеного дослідження. Набагато більше уваги було також приділено певним архітектурним типам – зокрема фортифікаціям, гаваням і міському плануванню[48].

У статті "Вступ: Елліністична архітектура, ландшафт і людська діяльність" Асею Мюллер та Аннет Хауг досліджується зв'язок між архітектурою елліністичного періоду, навколишнім середовищем і впливом людини на архітектурний ландшафт. Автори аналізують, яким чином архітектурні споруди використовувалися для соціальної, політичної та культурної ідентифікації, а також для вираження влади і престижу. Особлива увага приділяється тому, як просторові рішення відображали взаємодію між природою та урбанізованими територіями.[34]

Робота також розглядає естетичні й функціональні особливості таких об'єктів, як палаци, театри, храми й громадські площі, що відігравали важливу роль у формуванні міського середовища того часу. Висвітлюється, як архітектура сприяла створенню унікальної елліністичної культурної спадщини.[34]

У статті розглядається взаємозв'язок між елліністичною архітектурою, ландшафтом і діяльністю людини в період еллінізму (IV-I ст. до н. е.). Вважається, що ця епоха ознаменувала значні зміни у стосунках між людиною та довкіллям, переходячи до більш естетичного та системного взаємозв'язку між архітектурним середовищем і соціальними уявленнями. Дослідження підкреслює вплив стратегій архітектурного проектування, а

також необхідність інтеграції фізичних і соціальних компонентів для розуміння складності просторового присвоєння в цьому історичному контексті[34].

Копсачейлі М. було проведено дисертаційне дослідження на тему: "Палаці та елітні резиденції в елліністичному Сході, кінець IV – початок I століття до н.е.: формування та призначення"

Це дослідження присвячене аналізу архітектури палаців та резиденцій еліти в елліністичному Сході, зокрема на територіях, які входили до складу держав діадохів і елліністичних царств. Автор зокрема вивчає:

Морфологію цих споруд, включаючи їхній план, масштаб, архітектурні стилі та матеріали.

Призначення палаців, зокрема їхню роль як політичних, адміністративних і культурних центрів.

Взаємодію архітектури з ландшафтом, особливо в контексті демонстрації влади та престижу.

Соціально-політичну функцію, як місць, що слугували для укріплення позицій правлячої еліти та її взаємодії з населенням.

Порівняння між палацовими комплексами різних регіонів (наприклад, Антіохії, Александрії, Пергама) для розуміння загальних тенденцій і регіональних відмінностей.[37]

Ця дисертація досліджує морфологію та призначення палаців у великих і менших царствах елліністичного світу. Елементи архітектури, просторової організації та оздоблення аналізуються з метою з'ясування питань хронології та визначення функції. Аналіз поміщає матеріал у його соціальний та ідеологічний контекст, беручи до уваги роль ідеологій царства у формуванні простору, що використовується царськими дворами. Порівняння з резиденціями еліти демонструє рецепцію палаців не лише як архітектурних зразків, а й як механізмів прояву влади.

Дослідження базується на археологічних знахідках, письмових джерелах та аналізі архітектурних елементів, що дозволяє сформувати

комплексне уявлення про палацову архітектуру елліністичної епохи та її місце в соціальному і політичному житті того часу[37].

Ще одним науковцем Мікко Суха на базі Гельсінгського університету було проведене дослідження: "Пізньюкласичні та елліністичні фортифікації в Епірі: IV–II століття до н.е."

Це дослідження фокусується на фортифікаційних спорудах Епіру, які були побудовані або використовувалися протягом періоду з IV до II століття до н.е. Основні аспекти:

Досліджується дизайн і конструкція стін, башт, воріт та інших елементів фортифікацій. Автор аналізує, як ці структури були адаптовані до географічних і стратегічних умов регіону[16].

Розглядається, як ці укріплення використовувалися в період політичної нестабільності та військових конфліктів, особливо в контексті елліністичних воєн.

Увага приділяється тому, як будівництво та підтримка фортифікацій відображали політичні й економічні ресурси тогочасних суспільств.

Дослідження розкриває унікальні характеристики фортифікацій Епіру, відмінності від фортифікацій інших грецьких регіонів і вплив на архітектурні традиції пізнішого періоду.

Це дослідження має значення для розуміння еволюції військової архітектури та її ролі в суспільствах елліністичної епохи[16].

Робота "Елліністична архітектура в Малій Азії" Джеймса Стіла (James Steele) та фотографа Ерсін Алок (Ersin Alok) досліджує архітектурні досягнення елліністичного періоду в Малій Азії, вивчаючи їхню еволюцію та взаємодію з місцевими архітектурними традиціями. Автори аналізують як елліністичні міста та урбаністичні комплекси Малої Азії були адаптовані під грецький вплив, зокрема у контексті храмових споруд, театрів та палаців. Окрема увага приділяється злиттю грецьких і місцевих архітектурних стилів, а також технологічним інноваціям, що виникли в результаті взаємодії культур у період пізнього античного світу. Робота розглядає значення таких

міст, як Пергам, в архітектурному розвитку та їх культурний вплив на подальшу архітектуру Середземномор'я.

Це дослідження важливе для розуміння архітектурного контексту елліністичної Малої Азії і її внеску у розвиток західної архітектурної традиції [6].

Наступною хотілося б розглянути книгу Джона Д. Грейнджера "Міста Селевкідської Сирії". Ця робота досліджує архітектурне та урбаністичне планування міст, заснованих або відновлених династією Селевкідів у Сирії в IV–I століттях до н.е. Автор аналізує, як ці міста стали центрами елліністичної культури, поєднуючи грецькі та місцеві традиції в архітектурі та організації простору[31].

Особливу увагу приділено ролі античних міст, таких як Антіохія-на-Оронті, у формуванні нових політичних, культурних і соціальних стандартів регіону. Робота також розглядає вплив греко-македонської архітектури на місцеві міські практики, такі як зведення акрополів, громадських споруд, театрів і храмів.

Ця книга є ключовим ресурсом для вивчення елліністичної архітектури та урбанізму в Передній Азії, розкриваючи взаємодію культури завойовників і завойованих у містобудуванні[31].

Ця праця є першим детальним дослідженням заснування, історії, управління, зростання та занепаду міст, заснованих у Сирії Селевком I у 301 році до н.е., незабаром після часів Александра Македонського. Це проливає нове світло на важливий період стародавньої історії. Зокрема, Грейнджер зосереджується на стосунках між царями та містами в їхніх царствах і показує, що попередні теорії щодо таких стосунків потребують радикального перегляду. Найголовніше, що показано, що стосунки були набагато більш вигідними царям, ніж припускали попередні дискусії про елліністичні держави. Фактично він стверджує, що ані царі, ані міста не мали на меті, щоб міста були автономними чи незалежними, оскільки вони надто поклалися на царську підтримку проти ворожнечі навколишнього населення. Докази

цього можна побачити в діях міст після краху династії Селевкідів у першому столітті до нашої ери; потім вони були змушені шукати нового захисника і врешті прийняли Рим, хоча й неохоче. Доктор Грейнгер розповідає про різну долю міст під час цього процесу, коли деякі взагалі зазнали краху, більшість занепали, і лише одне, Антіохія, процвітало [31].

Книга Пітера Тонемана "Елліністичний світ", містить статті, що охоплюють різноманітні аспекти елліністичного світу, зокрема архітектурні досягнення Передньої Азії в IV–I століттях до н.е. Автор розглядає вплив грецьких архітектурних традицій на місцеві культури, зокрема в будівництві храмів, палаців, театрів та громадських споруд.

Особливу увагу приділено питанням адаптації грецьких ідей до регіональних особливостей та створення нових архітектурних форм, які стали важливими для естетики елліністичного періоду. Статті також аналізують роль політичних, релігійних і культурних факторів у формуванні архітектури того часу.

Ця праця є важливим внеском у розуміння трансформацій, які пережила архітектура під впливом еллінізму, і є цінним ресурсом для дослідників архітектури, історії та культури цього періоду[54].

Наступна вагома праця "Елліністичні поселення в Сирії, басейні Червоного моря та Північній Африці" Гецель М. Коена (Getzel M. Cohen). Ця книга досліджує розвиток поселень, заснованих або відновлених у елліністичний період (IV–I століття до н.е.) в Сирії, басейні Червоного моря та Північній Африці. Автор аналізує архітектурне планування, особливості забудови, а також політичний і культурний вплив цих поселень на регіон[30].

Окрема увага приділена ролі таких міст, як Александрія в Єгипті та Антіохія, у поширенні грецької архітектурної традиції. Дослідження розкриває, як елліністичні правителі використовували архітектуру для зміцнення свого впливу, а також як відбувалося поєднання грецьких елементів із місцевими традиціями в міському середовищі.

Вказане дослідження є значущим ресурсом для розуміння впливу еллінізму на урбанізм та архітектуру в межах Передньої Азії та прилеглих регіонів[30].

Елліністичний період в історії Єгипту (IV–I століття до н.е.) відзначився значними змінами в архітектурі, зокрема інтеграцією грецьких елементів у традиційний єгипетський стиль. Це поєднання культур призвело до появи унікальних архітектурних форм, які відображали синтез грецьких та єгипетських традицій.

Для глибшого вивчення цього питання рекомендується ознайомитися з такими науковими працями:

Jean Bingen " Елліністичний Єгипет: Монархія, суспільство, економіка, культура " Ця книга є фундаментальним дослідженням політичної, економічної, соціальної та культурної історії Єгипту під час елліністичного періоду (IV–I століття до н.е.). Жан Бінген детально аналізує, як династія Птолемеїв формувала нові політичні інститути, зберігаючи деякі традиційні аспекти єгипетського управління[21].

Особливу увагу приділено розвитку елліністичної архітектури в Єгипті, зокрема в Александрії, де грецькі архітектурні принципи поєднувалися з місцевими традиціями. Книга також висвітлює питання урбанізму, спорудження громадських та культових будівель, роль архітектури у формуванні ідентичності правлячого класу та їхньому зв'язку з місцевим населенням.

Праця важлива для вивчення культурної інтеграції еллінізму в єгипетське середовище, зокрема через архітектуру, яка стала символом цього синтезу. Це видання ідеально підходить для істориків, археологів та дослідників елліністичного періоду надає всебічний аналіз елліністичного Єгипту, включаючи розділи, присвячені архітектурі та культурному синтезу грецьких і єгипетських елементів[21].

Ця монографія Джудіт Маккензі "Архітектура Александрії та Єгипту, приблизно 300 р. до н.е. – 700 р. н.е." є докладним дослідженням

архітектурного розвитку Александрії та інших регіонів Єгипту від елліністичного періоду до ранньовізантійської епохи. Вона висвітлює період, коли Александрія стала культурним та політичним центром елліністичного світу під владою Птолемеїв[41].

Книга аналізує урбаністичне планування міста, архітектурні нововведення та синтез грецьких і єгипетських стилів. Авторка досліджує визначні споруди, такі як бібліотека Александрії, маяк на острові Фарос, храми, палаци та громадські будівлі. Окрема увага приділена архітектурним технікам і матеріалам, які використовувалися в той час.

Ця праця є важливим джерелом для розуміння трансформації архітектури Єгипту під впливом елліністичних і римських традицій. Вона стане корисною для дослідників античної архітектури, істориків та археологів[41].

"Птолемеївська Александрія: Культурна історія". , досліджує культурний і архітектурний розвиток Александрії в період правління династії Птолемеїв (IV–I століття до н.е.). Авторка аналізує роль міста як інтелектуального, політичного і релігійного центру елліністичного світу, а також його унікальний урбаністичний дизайн.

Особливу увагу приділено архітектурним досягненням, включаючи планування міста, громадські будівлі, храми та палаци. Книга також висвітлює, як архітектура Александрії символізувала політичну силу Птолемеїв і сприяла створенню міського середовища, яке поєднувало грецькі та єгипетські елементи.

Ця праця пропонує глибокий аналіз ролі архітектури у формуванні культурної ідентичності та є незамінною для тих, хто досліджує елліністичну архітектуру і культурну історію цього періоду[52].

Ці праці допоможуть глибше зрозуміти особливості елліністичної архітектури в Стародавньому Єгипті та її еволюцію під впливом грецької культури. Розглянуті дослідження висвітлюють різні аспекти елліністичної архітектури країн Східного Середземномор'я (IV–I століття до н.е.),

акцентуючи увагу на її еволюції під впливом культурного синтезу грецьких і місцевих традицій. Аналіз урбаністичного планування, релігійних і громадських споруд дозволяє зрозуміти, як грецькі архітектурні мотиви адаптувалися в контексті місцевих традицій, формуючи унікальні стилістичні рішення. Це дає можливість оцінити роль архітектури у процесах культурного обміну та взаємодії[41].

Таким чином, аналіз археологічних, писемних і художніх джерел у поєднанні з сучасними методами дослідження забезпечує всебічне розуміння елліністичної архітектури як явища, що виникло внаслідок культурного обміну. Праці, такі як "The Architecture of Alexandria and Egypt" Джудіт Маккензі, демонструють, як урбаністика і архітектура в Александрії стали результатом інтеграції грецьких і місцевих елементів. Це дозволяє краще зрозуміти, як архітектура використовувалася для демонстрації політичної та культурної домінанти грецької цивілізації в Східному Середземномор'ї[41].

Елліністична архітектура формувалася під впливом глибоких політичних, соціальних та культурних змін, які охопили країни Східного Середземномор'я після завоювань Олександра Македонського. Завдяки поширенню грецької культури на величезній території від Балкан до Передньої Азії та Єгипту виник унікальний синтез грецьких архітектурних традицій із місцевими стилями та практиками.

Після розпаду імперії Олександра Македонського на кілька елліністичних царств (Селевкідів, Птолемеїв, Антігонідів тощо) архітектура стала важливим інструментом демонстрації сили, престижу та культурної переваги правителів. Монументальні споруди, такі як палаци, храми, театри, гімнасії та фортеці, виконували не лише практичну, а й символічну функцію, представляючи велич і стабільність нових політичних режимів. Наприклад, у Єгипті правління Птолемеїв привело до створення видатних пам'яток, таких як храм у Філах, який поєднує елліністичну симетрію з місцевою релігійною традицією[35].

Грецька колонізація міст Східного Середземномор'я стимулювала створення нових урбаністичних центрів. Такі міста, як Александрія, Селевкія, Пергам і Ефес, були сплановані за гіпподамовою системою, яка забезпечувала раціональне зонування простору. Вони поєднували традиційні грецькі елементи, як-от агора, стадіон і театр, із новими, адаптованими до потреб місцевих громад[35].

Елліністична архітектура активно використовувала культурний обмін між грецькими та східними традиціями. Наприклад, у Персії та Передній Азії елліністичні мотиви інтегрувалися з традиціями ахеменідської та месопотамської архітектури, що знайшло відображення у виборі матеріалів, декоративних елементів і структурних форм. Релігійні споруди, зведені за підтримки елліністичних царів, часто поєднували грецькі елементи із символікою, яка мала значення для місцевого населення.

Водночас архітектура цього періоду стала інструментом культурної дипломатії. Грецькі правителі використовували споруди як засіб легітимізації своєї влади перед місцевими спільнотами. Вони фінансували будівництво храмів і громадських будівель, які були зрозумілі як грекам, так і місцевому населенню. Така практика сприяла формуванню спільної культурної ідентичності[35].

Елліністична архітектура також була тісно пов'язана із соціальною та культурною еволюцією. Поширення грецької мови, освіти, філософії та мистецтва стимулювало створення споруд, які відповідали новим культурним і освітнім потребам. Гімнасії, бібліотеки й театри стали важливими елементами міського простору, що підкреслювало значення інтелектуальної діяльності в елліністичному світі.

Таким чином, політичний і культурний контекст елліністичного періоду визначив основні риси архітектури цього часу. Поєднання грецьких традицій із місцевими впливами створило унікальний архітектурний стиль, який відображав політичні амбіції правителів, культурну інтеграцію та

соціальні зміни, характерні для Східного Середземномор'я IV–I століть до н.е. [35].

Елліністична архітектура відзначається значними змінами у формі та функціональності споруд, що стало результатом розширення грецької культури і залучення елементів східних традицій. У цей період спостерігалось вдосконалення класичних елементів архітектури, таких як колони, фронтони та пропорції будівель, а також використання інноваційних підходів до планування і декору.

Одне із найпомітніших досягнень – розробка монументальних структур, що вражали своїми масштабами і деталізацією. Храми, збудовані в елліністичний період, відзначалися гармонійністю і пишністю оздоблення. Наприклад, Храм Аполлона в Дідімах демонструє використання великих масштабів і складних архітектурних деталей, що впливали на емоційне сприйняття простору[28].

Значну увагу приділяли театрам і громадським будівлям. Амфітеатри, такі як театр у Пергамі, демонструють вдосконалення акустики та впровадження інновацій у використанні природного рельєфу. Бібліотеки, зокрема знаменита бібліотека в Александрії, стали не лише сховищами знань, але й архітектурними шедеврами, які символізували освіченість та культурну перевагу.

У містобудуванні відбулися значні зміни. Гіпподамова система планування, яка включала впорядковану сітку вулиць, отримала подальший розвиток. Міста такі, як Александрія, демонструють інтеграцію громадських просторів із приватними, створюючи комфортне середовище для життя та проведення дозвілля[28].

Інновації в будівельних технологіях також вплинули на архітектуру. Використання нових матеріалів, таких як бетон, дозволило будувати складніші структури. Застосування арок і склепінь зробило можливим створення просторих інтер'єрів, які до цього були недосяжними.

Оздоблення будівель також зазнало змін. Використання скульптур і мозаїк стало поширеним, що додавало спорудам художньої виразності. Ці елементи часто розповідали про міфологічні сюжети або славили досягнення правителів, інтегруючи архітектуру з ідеологією.

Таким чином, еволюція стилю та новаторські досягнення елліністичної архітектури створили нову естетичну мову, яка поєднувала функціональність із мистецтвом. У роботах, як-от "Ptolemaic Alexandria: A Cultural History", підкреслюється, що громадські будівлі, храми та монументальні споруди були покликані не лише демонструвати величну династію Птолемеїв, але й створювати враження культурного та політичного домінування. Це сприяло не лише збагаченню архітектури Східного Середземномор'я, але й впливало на формування подальших архітектурних традицій[28].

Елліністична архітектура не була лише засобом вирішення практичних завдань; вона мала глибокий символічний і пропагандистський характер. Будівлі цього періоду часто слугували демонстрацією влади, багатства й величних правителів, а також висловлювали ідеї, важливі для суспільства, в яких вони зводилися.

Монументальні споруди, такі як палаці, храми та театри, виступали символами можливості елліністичних царів. Наприклад, палацові комплекси в Антіохії чи Александрії були не лише житлом правителів, а й символом їхньої влади над етнічними та культурними групами регіону. Великі храми, такі як храм Зевса в Афінах чи храм Аполлона в Дідімах, демонстрували зв'язок між правителем і божественними силами, підкреслюючи божественну легітимність їхньої влади[10].

Містобудівні проекти також слугували інструментом вираження ідеології. Місто Александрія, наприклад, було створено за чітким планом, що символізував порядок, раціональність і культурну перевагу грецької цивілізації. Його вулиці, храми та порти відображали образ ідеального міста, створеного під патронатом правителя.

Архітектурний стиль і декоративні елементи будівлі також підсилювали ідеологічні меседжі. Використання монументальної скульптури, барельєфів і мозаїки часто містило міфологічні сюжети або сцени, які збільшували досягнення правителів. Ці елементи не лише прикрашали споруди, але й закріплювали образ правителя як героя або напівбога в очах підданих[10].

Сучасні наукові праці, такі як дослідження елліністичної архітектури Передньої Азії, акцентують увагу на різноманітності адаптації грецьких архітектурних стилів залежно від регіону. Таким чином, елліністична архітектура в Східному Середземномор'ї стала особливим зв'язком між владою та населенням, відображаючи політичні й культурні амбіції своїх замовників. Його символічний зміст допоміг укріпити ідеологічну стійкість і підсилював уявлення про велич елліністичних держав[10].

Елліністична архітектура залишила значний спадок, який вплинув на розвиток будівельних традицій у Східному Середземномор'ї та сусідніх регіонах. Впроваджені в цей період новаторські підходи, стилістичні елементи та технічні прийоми заклали основу для подальших архітектурних досягнень як у Римській імперії, так і в місцевих традиціях. Архітектурна спадщина елліністичного періоду стикається з проблемами, що ускладнює її вивчення. Часто археологічні дані є фрагментарними, що обмежують можливість реконструкції будівель і точного визначення їх функцій[15].

Одним із ключових внесків елліністичної архітектури було широке застосування ордерної системи. Грецькі доричний, іонічний та коринфський ордери отримали нову інтерпретацію та поширилися далеко за межі Еллади. Ці стилі були адаптовані до місцевих умов і впроваджені на формування архітектурних канонів Римської імперії. Наприклад, коринфський ордер, розроблений у період еллінізму, став домінуючим у римській архітектурі.

Інновації в будівництві, такі як використання більш складних конструкцій арок і склепінь, стали передвісниками римських інженерних досягнень. Елліністичні майстри також експериментували з масштабами

будівель, що згодом вплинуло на зведення римських акведуків, термів і амфітеатрів[15].

Особливо помітним був вплив у сфері міського планування. Стандартизація сітчастої системи розташування вулиць (гіпподамова система) була запозичена римлянами й застосовувалася при будівництві нових міст імперії. Прикладом може служити римське місто Тімгад в Алжирі, яке наслідувало елліністичний підхід до планування[19].

Вплив елліністичної архітектури був відчутний і в релігійному будівництві. Концепція монументальних храмів із величними колонадами, просторими залами й багатим декором стала невід'ємною частиною архітектури пізніх цивілізацій. Це помітно в римських храмах, а також у ранньохристиянських базиліках. У сфері містобудування римляни також відзначили вплив грецьких традицій, зокрема, у використанні сітчастої системи планування міст, що забезпечувало зручність та ефективність урбаністичного розвитку. Підхід сприяв створенню впорядкованих відповідних міських просторів, які потребували цього зростання населення та економіки[19].

Загалом, елліністична архітектура стала мостом між класичною грецькою традицією та архітектурою римського світу, залишивши слід у культурному ландшафті Середземномор'я на століття вперед. Його вплив простежується у виборі стилю, простору організації та впровадженні інженерних інновацій.

Таким чином, елліністична архітектура заклала основу для розвитку римської архітектури, яка, у свою чергу, стала основою для багатьох європейських будівельних традицій[19].

Елліністична архітектура в країнах Східного Середземномор'я (Єгипет, Сирія, Мала Азія) була не лише продуктом поширення грецьких будівельних традицій, але й результатом адаптації цих традицій до місцевих умов, культурних особливостей та релігійних потреб. У цьому регіоні архітектура

мала унікальні риси, які виникали завдяки синтезу грецького, перського, єгипетського та інших впливів.

У Єгипті елліністичний стиль поєднував грецькі традиції з характерними рисами місцевої архітектури. Прикладом є місто Александрія, засноване Александром Македонським. У цьому місці вперше нападають світові громадські будівлі, такі як бібліотеки, фари (маяки) та музеї. Головним символом архітектури стала Олександрійська бібліотека, яка поєднувала грецьку раціональність у плануванні та місцевому розкіш в оздобленні[11].

У Сирії та Фінікії елліністична архітектура також відзначила вплив місцевих традицій. Храми в Баальбеку та Дура-Европосі демонструють цікаве поєднання грецької ордерної системи та східної любові до масивності та пишності. Баальбек з його монументальними храмами Юпітера і Вакха став втіленням інтеграції елліністичних елементів у близькосхідну традицію.

Мала Азія, завдяки своїй багатій культурній спадщині, була одним із ключових центрів елліністичної архітектури. Ефес із його бібліотекою Цельса та храмом Артеміди є зразком адаптації грецьких традицій до місцевого контексту. Багато елементів, таких як вівтар у Пергамі, стали яскравим прикладом злиття декоративності, характерної для східних традицій, із гармонійними пропорціями грецької архітектури[11].

Цей синтез культури в будівельному мистецтві елліністичного періоду не тільки сприяв розмаїттю архітектурних стилів, але й став підґрунтям для появи нових форм у наступні епохи. Він також демонструє, як архітектура може бути засобом культурного діалогу, створюючи унікальні об'єкти, які об'єднують найкращі традиції різних цивілізацій. Останнім часом дослідники приділяють більше уваги міждисциплінарним підходам, включаючи використання цифрових технологій для реконструкції архітектурних пам'яток, аналіз культурного ландшафту та дослідження впливу архітектури на суспільство [11].

Елліністична архітектура країни Східного Середземномор'я (IV – I ст. до н.е.) є унікальним явищем у світовій культурній спадщині, що вирізняється своєю багатогранністю, численними інноваціями та здатністю інтегрувати різні архітектурні традиції. Розгляд основних аспектів розвитку цієї архітектури дозволяє зробити низку важливих висновків.

По-перше, елліністична архітектура стала результатом потужного культурного синтезу. Грецькі принципи, зокрема раціональність у плануванні, гармонійність пропорцій і досконалість упорядкованої системи, органічно поєднувалися з місцевими традиціями країн Східного Середземномор'я. Це привело до створення унікальних споруд, які одночасно зберігали грецькі основи й адаптовані до місцевих умов.

По-друге, значну роль відігравала політична й економічна інтеграція регіону, ініційована Александром Македонським і продовжена його наступниками. Утворення великих елліністичних монархій стимулювало розвиток міст як культурних і адміністративних центрів, що відобразилося у появі нових типів громадських і приватних споруд.

По-третє, міста Східного Середземномор'я, такі як Александрія, Пергам, Ефес, Баальбек, стали не лише ними архітектурними центрами, а й осередками поширення нових культурних і технологічних рішень. Ці міста демонструють як злиття архітектурних традицій, так і впровадження нових форм і функцій споруд, що відповідали запитам часу.

По-четверте, елліністична архітектура вплинула на розвиток архітектурних традицій наступної епохи. Риси, сформовані в цей період, стали основою для будівельного мистецтва римської імперії, а згодом і європейської архітектури.

Таким чином, елліністична архітектура країни Східного Середземномор'я є яскравим прикладом того, як взаємодія різних культур, політичних систем та економічних умов може стимулювати створення нових архітектурних стилів, які залишають значний слід у світовій історії.

Елліністичні мотиви в архітектурі Східного Середземномор'я досліджуються як в аспекті естетичного впливу, та як культурний феномен, що відображає політичну, економічну та соціальну динаміку періоду. Проте залишаються відкритими питання щодо взаємодії грецької традиції з місцевими культурами, що потребує подальших досліджень.

РОЗДІЛ II. АРХІТЕКТУРА БАЛКАНСЬКОЇ ГРЕЦІЇ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ДУХОВНОГО ЗМІСТУ ЕЛЛІНІЗМУ

2.1 Видатні пам'ятки елліністичної архітектури Еллади

Елліністична архітектура Балканської Греції (IV–I ст. до н.е.) є яскравим свідченням глибоких змін, які відбулися в епоху еллінізму, періоді, що настав після завоювання Александра Македонського. Цей час позначений не лише розширенням грецького світу, але й збагаченням його культури через контакти з іншими народами. Архітектура стала першим засобом вираження нових духовних і суспільних ідеалів, які містили своє відображення в монументальних спорудах, громадських просторах та релігійних об'єктах.[26]

Однією з ключових особливостей цього періоду є поєднання традиційних грецьких архітектурних форм із новими стилями та технічними інноваціями, що прийшли з різних куточків Середземномор'я та Передньої Азії. Балканська Греція стала ареною, де класичні грецькі елементи гармонійно співзвучні з космополітичними впливами, що надавали нове значення архітектурним спорудам як виразникам політичної влади, релігійної віри та суспільних цінностей.[26]

У цьому дослідженні ми звернемо увагу на видатні пам'ятки еллінічної архітектури Еллади, які найкраще демонструють духовний зміст і культурні тенденції цієї епохи. Через аналіз таких об'єктів, як Стоя Аттала, театр Діоніса, архітектурні комплекси Делоса та інші пам'ятки, ми намагаємося розкрити унікальні риси елліністичного стилю, а також його роль у формуванні ідентичності та світогляду греків того часу.[26]

Елліністична архітектура Балканської Греції (IV–I ст. до н.е.) демонструє глибокі духовні та культурні трансформації, характерні для цього періоду. Видатні пам'ятки цього часу демонструють синтез традиційних грецьких елементів із новими ідеями та впливами, що виникли внаслідок розширення грецького світу.[26]

Афіни, які традиційно були культурним і духовним центром Греції, в період еллінізму продовжували зберігати своє значення, хоча політичне вага міста значно зменшилася. Архітектура цього періоду Афін характеризувалася гармонійним поєднанням класичних традицій із новими ідеями, які виникли під впливом космополітичного характеру елліністичного світу.[26]

Однією з найвідоміших пам'яток елліністичної архітектури в Афінах є Стоя Аттала(додаток 1), побудована в II столітті до н.е. за сприяння царя Аттала II Пергамського. Розташована в Афінській агорі, ця споруда слугувала місцем для прогулянок, торгівлі та громадських зустрічей.[26]

Архітектурний стиль Стої Аттала поєднував доричний та іонічний ордери. Двоповерхова конструкція з колонадами символізувала гармонію між класичними традиціями та інноваціями елліністичного періоду. Функціональність будівлі підкреслює її зв'язок із розвитком міської інфраструктури [26].

Театр Діоніса (додаток 2), розташований на південному схилі Акрополя, також зазнав значних змін в елліністичний період. Хоч він був побудований ще у V столітті до н.е., у III–II століттях до н.е. споруда була реконструйована для адаптації до нових театральних потреб.[20]

Елліністичні реконструкції театру включали розширення сцени (скене) та покращення акустики. Театр Діоніса до сьогодні залишився в чудовому стані та діючим місцем проведення драматичних вистав і релігійних свят, що підкреслює важливість мистецтва та культури в елліністичних Афінах[20].

Одеон Перикла (додаток 3), хоча й був побудований раніше, слугував зразком для елліністичних одеонів. У період еллінізму розвиток таких одеонів, як Одеон Герода Аттіка, став відображенням зростаючого інтересу до музики та риторики.[55]

Одеон Герода Аттіка, побудований у II столітті н.е., зберігає спадщину елліністичного періоду, оскільки багато архітектурних рішень і стильових елементів мають свої витоки в елліністичних тенденціях [55].

Елліністичний період також позначився реставрацією та реконструкцією споруд Акрополя. Було оновлено пропілеї, а також деякі храми, які продовжували служити релігійними центрами. Ці роботи демонструють прагнення афінян зберегти священні традиції, водночас інтегруючи нові архітектурні елементи [57].

Архітектура Афін у цей час не лише зберігала спадщину класичного періоду, а й відображала нові тенденції, характерні для еллінізму. Поєднання функціональності, монументальності та уваги до деталей підкреслює культурне і духовне значення його міста навіть у часі політичного занепаду.

Афінські пам'ятки цього періоду стали кількістю джерел натхнення для архітекторів римського часу, а також зразком синтезу традиційного та інноваційного підходу до міського планування.[24]

Острів Делос, розташований у центрі Кікладських островів, був одним із ключових релігійних і торговельних центрів елліністичної Греції. Його архітектура відображає синтез релігійного та світового життя, а також дух космополітизму, який характерний для елліністичного періоду.[24]

Головною архітектурною домінантою Делоса залишилося Святилище Аполлона (додаток 4). Храмний комплекс, присвячений цьому богу, був значно розширений в елліністичний період. До складу входили кілька храмів, зокрема його:[24]

Великий храм Аполлона (IV ст. до н.е.), побудований у доричному ордері, святилище символізувало значення культу Аполлона для релігійного життя не лише Делоса, а й усього елліністичного світу.[24]

Храм Артеміди, присвячений сестрі Аполлона, доповнював ансамбль і підкреслював сімейні зв'язки божеств.[24]

Святилище відображало не лише сакральність простору, але й прагнення до монументальності, яке є характерним для елліністичної архітектури [24].

Тераса Левів (додаток 5) є одним із найвідоміших пам'яток Делоса. Це унікальна архітектурна композиція, яка датується VII століттям до н.е. і була

доповнена в елліністичний період, складається зі скульптур левів, вирізьблених із мармуру.[58]

Леви були спрямовані призначені для на захист Святилища Аполлона і символізували силу та велич. Елліністичні реконструкції включали впорядкування простору навколо тераси, що створювало цілісний ансамбль з іншими архітектурними об'єктами [58].

Агора Італіків, побудована в II столітті до н.е., показує економічне значення Делоса як торговельного центру. Цей великий громадський простір використовувався для торгівлі та зібрання.[7]

Архітектурно агора була обмежена колонадами доричного ордеру, які створювали зручний простір для комерційної активності. Її будівництво фінансували римські купці, що демонструє космополітичний характер Делоса та його інтеграцію до міжнародної торгівлі [7].

Житлові будинки на Делосі є визначними прикладами елліністичної житлової архітектури. Особливу увагу привертає Будинок з дельфінами, названий так через мозаїку із зображенням дельфінів на підлозі.[55]

Цей будинок демонструє високий рівень життя мешканців Делоса, увагу до декоративних елементів та інноваційні рішення у плануванні житлових приміщень. Подібні комплекси ілюструють розвиток приватної архітектури в елліністичний період [55].

Елліністичний космополітизм Делоса проявився в будівництві святилищ для іноземних богів. Найвідомішими з них є:

Храм Ісіді , який ілюструє поширення єгипетських культів у Греції.

Храм Серапіса (додаток 6), присвячений синкретичному богу, що поєднував риси грецьких і єгипетських божеств.

Ці святилища демонструють взаємодію різних культур і відкритість Делоса до впливів зі Сходу [28].

Архітектурні пам'ятки Делоса є втіленням духовного та культурного багатства елліністичної епохи. Вони об'єднують традиційні грецькі форми з

новими стилями та функціональними рішеннями, що виникли під впливом глобальних процесів.

Делос служить прикладом того, як архітектура може відображати синтез релігійних, економічних і соціальних аспектів життя еллінічного суспільства. Його пам'ятки стали не лише місцем поклоніння богам, але й символом культурного розмаїття та космополітичного духу еллінізму.[51]

Родос, розташований у південно-східній частині Егейського моря, був одним із найзначніших культурних, військових і торговельних центрів елліністичного світу. Архітектура острова відображає його геополітичне значення та багатокультурний вплив.

Однією з найвідоміших пам'яток Родоса був Колос Родоський – грандіозна бронзова статуя, що визнана одним із Семи чудес світу.

Статуя заввишки близько 33 метрів була зведена на честь бога сонця Геліоса після перемоги жителів Родоса над військами Деметрія Поліоркета в 305 р. до н.е. Вона символізувала військову можливість і незалежність Родоської держави.[51]

Конструкція Колоса була втіленням інженерної майстерності: бронзовий каркас спирався на залізну основу, а зовнішні поверхні були вкриті бронзовими пластинами. На жаль, статуя була зруйнована землетрусом у 226 р. до н.е., проте залишилася яскравим слідом у світовій історії [51].

Фортеця Родоса, зведена у IV–III ст. до н.е., була шедевром оборонної архітектури. Вона включала потужні стіни, башти та військові споруди, розташовані за допомогою природного рельєфу острова.

Масивні укріплення захистили місто Родос від зовнішніх загроз. Особливо вдома були башти Молоса і морські ворота, які контролювали доступ до гавані.[39]

Родоські укріплення втілювали останні досягнення військової архітектури, зокрема наявність подвійних стін і бастіонів, що забезпечували максимальний захист [39].

Ще однією пам'яткою елліністичної архітектури Еллади була Мандракійська гавань, одна з трьох гаваней Родоса, що відігравала роль великого центру торгівлі в елліністичний період. Гавань була оточена мармуровими колонами і прикрашена статуями, які підкреслювали багатство та культурний вплив Родоса. Родос змінював роль ключового пункту на торговельних шляхах між Єгиптом, Малою Азією та іншими регіонами Середземномор'я [19].

Релігійні споруди Родоса продовжували важливу роль у суспільному, культурному та духовному житті острова, відображаючи синкретизм елліністичної епохи. Культові об'єкти, присвячені грецьким богам і богиням, а також місцевим божествам, продемонстрували високий рівень архітектурного мистецтва та релігійного багатства.[29]

Один із найвідоміших храмів на Родосі був присвячений богині кохання, красі та покровителю моряків — Афродіти. Розташований неподалік Мандракійської гавані, храм виконував як культову, так і символічну функцію, вітаючи тих, хто прибував на острів. Храм Афродити побудований у традиційному іонічному стилі. Колони з багатими канелюрами й детально опрацьовані капітелі підкреслювали витонченість і елегантність будівлі. Фриз храму прикрашали рельєфи, що зображували сцени з міфології, пов'язані з Афродітою. Афродіта шанувалася як покровителька островів та моряків, що підкреслювало морську спрямованість Родоського суспільства [29].

Головним божеством Родоса, символом його незалежності, процвітання та зв'язку з природними циклами був Геліос. Це божество асоціювалося з ідеєю світу та перемоги, що зробило його культ у релігійному житті центрального острова.[19]

Колос Родоський був грандіозним зображенням Геліоса, його культ доповнювали численні святилища та вівтарі. Відомо, що під час святкувань на честь Геліоса проводилися змагання, жертвопринесення та процеси. Святилища Геліоса зазвичай включали відкриті вівтарі для жертвоприношень

і храми, побудовані в доричному стилі, що підкреслювало їхню монументальність [19].

Храми Аполлона і Зевса на Родосі були не лише культовими спорудами, а й місцями зібрання для громадян. У них проводилися як релігійні церемонії, так і публічні заходи. Храми цих богів демонстрували поєднання доричного та іонного ордерів. Вони прикрашалися скульптурами та барельєфами, що зображували сцени із життя божеств. У храмах Родоса проявлявся вплив як грецьких, так і східних традицій, що характерно для елліністичного періоду [40].

Святилище Деметри на Родосі було присвячене богині родючості та землеробства, воно мало особливе значення для острова з його обмеженими сільськогосподарськими ресурсами. Комплекс святилища включав храм, вівтар та оточуючі будівлі, де проводилися обряди. Архітектурний стиль був простим, але водночас символічним, підкреслюючи зв'язок людини з природою [29].

Святилища Родоса не тільки задовольняли релігійні потреби мешканців острова, а й слугували домашнім соціальними, політичними та культурними центрами. Їх архітектура демонструє прагнення до гармонії, краси та монументальності[40]

Великим осередком культурного життя острова в елліністичний період був театр Родоса. Збудований із мармуру, театр поєднував елементи грецької та східної архітектури. Він має простору оркестру, багаторівневі місця для глядачів і декоровану сцену (скену), прикрашену колонами та барельєфами.

Театр використовувався для драматичних вистав, музичних заходів, а також міських святкувань, демонструючи багатий культурний потенціал острова. Театр міг прийняти тисячі глядачів, що свідчить про масштаби та значення культурних подій на Родосі [40].

Архітектура Родоса є відображенням політичної можливості потужності, економічного процвітання та культурного різноманіття елліністичного світу. Грандіозність споруд, таких як Колос Родоський,

укріплення міста та численні храми, підкреслювала статус острова як одного з окремих центрів Східного Середземномор'я. Інноваційність в оборонній архітектурі, розкіш культових споруд і космополітизм Родоса демонструють тісний зв'язок між архітектурою та духовним і соціальним змістом елліністичної епохи.[33]

Пергам, столиця Пергамського царства, був одним із найяскравіших центрів елліністичної архітектури. Розташоване в Малій Азії (сучасна Туреччина), це місто досягло піку свого розвитку в III-II століттях до н.е. Архітектура Пергаму поєднувала монументальність, витонченість та інноваційні інженерні рішення, відображаючи політичну можливість, культурний розвиток та духовні ідеали епохи.[33]

Акрополь Пергаму (додаток 7), розташований на вершині крутого пагорба, був серцем міста. Він продемонстрував ідеальну інтеграцію архітектури міста з природним ландшафтом, що було характерним для елліністичної будівельної традиції.[33]

Центральною будівлею акрополя був храм Афін, побудований у доричному стилі. Він символізував інтелектуальну та військову силу, що відображало покровительство Афін. Для подолання перепадів висоти використовували тераси, що забезпечували доступ до храмів, палаців та інших споруд. Тераси прикрашалися статуями, колонадами та сходами [33].

Однією з найбільших видатних пам'яток Пергаму є величний Вівтар Зевса, побудований у II столітті до н.е. Це справжній шедевр елліністичного мистецтва, присвячений Зевсу та Афіні. Його розташування на одній із терас акрополя забезпечувало панорамний вигляд. Вівтар мав масивну основу, прикрашену фризами, що зображали гігантомахію — міфічну битву між богами та гігантами. Барельєфи вражають своєю динамікою, деталізацією та драматизмом. Вівтар символізував перемогу над хаосом і варварством, що мало політичний підтекст — прославлення Пергамської держави як захисника еллінізму [45].

Ще одним архітектурним шедевром Пергаму була Пергамська бібліотека. Пергамська бібліотека була другою за величиною в античному світі після Александрійської. Вона містила понад 200 тисяч сувоїв і стала місцем осередку науки та літератури. Бібліотека була частиною акрополя, розташована поруч із храмом Афін. Її інтер'єри прикрашалися статуями філософів, що підкреслювало освітню функцію будівлі. У бібліотеці Пергаму вироблений пергамент, що став революційним матеріалом для запису, замінивши папірус [27].

Гімназій Пергаму був великим комплексом, що включає навчальні приміщення, палестру для фізичних вправ і зали для дискусій. Він розташовувався на кількох терасах, підкреслюючи майстерність містобудівників у роботі з природним ландшафтом. Гімназій став центром освітнього й фізичного розвитку, уособлюючи ідеал гармонійного виховання людини [35].

Театр Пергаму вміщував близько 10 000 глядачів і був одним із найкрутіших амфітеатрів античності. Він використовував природний схил пагорба, що забезпечувало чудову акустику. Театр розташовувався на нижніх терасах акрополя, відкриваючи захопливий вид на місто та околиці. Тут проводилися не тільки вистави, а були й громадські збори, що підкреслює політичну й соціальну роль театру [20].

Архітектура Пергаму є втіленням величі елліністичного мистецтва. Вона показує гармонійне поєднання функціональності, монументальності та краси, що демонструє політичну, культурну й духовну силу міста. Пергам став символом інноваційного підходу до містобудування, де архітектура слугувала як естетичним, таким і ідеологічним цілям.

2.2 Відображення змісту духовної культури доби еллінізму в пам'ятках архітектури Еллади

Вважається, що ця епоха ознаменувала значні зміни у стосунках між людиною та навколишнім середовищем, переходячи до більш естетичного та системного взаємозв'язку між архітектурним середовищем і соціальними уявленнями.

Відображення змісту духовної культури в архітектурних пам'ятках Стародавньої Греції є важливою темою, коли розглядаються перетини мистецтва, філософії та релігійної практики цієї цивілізації. Грецька архітектура через свої храми, театри та громадські будівлі багато розповідає про цінності, переконання та соціальну структуру того часу.[42]

Одним із найбільш значущих відображень духовної культури Греції є її храми, присвячені богам та богиням грецького пантеону.

Згідно з істориком Річардом Т. Нером (2017), грецькі храми були спроектовані так, щоб втілювати божественну досконалість та гармонію. Ці структури служили фізичним втіленням божественної досконалості, а архітектурні елементи відображали віру в математичний порядок та гармонію, що пронизує всесвіт. Обережний дизайн колон, з легким вигином та ентасисом, демонстрував розуміння оптичних ефектів та прагнення до найкращого уявлення божественних ідеалів[42].

Храми в Стародавній Греції були центральними архітектурними об'єктами, що відображали глибокі релігійні переконання, а також ідеї про божественне та людину. Вони були не просто місцями поклоніння, але й символами божественного порядку, гармонії та величі, що часто переносились в реальний світ через архітектурні форми. Розглянемо це більш детально.[40]

Храми в Стародавній Греції не були місцями регулярних молитов, як це часто буває в інших культурах, де молитва є основною формою релігійної практики. У грецькому контексті храми служили перш за все як осередки для вшанування богів. Вони були святинями, де зберігалися зображення богів і де проводились ритуали на їх честь, включаючи жертвоприношення та інші обряди, що мали забезпечити благополуччя та гармонію в суспільстві.[40]

Храми зводились для того, щоб надати божествам оселі на землі, оскільки греки вважали, що боги мали потребу у фізичному просторі для прояву своєї божественної присутності. Важливою складовою таких храмів були статуї богів, які створювались великими майстрами, наприклад, Фідієм для Парфенона в Афінах. Статуї часто мали масштаб та деталізацію, що підкреслювало велич божественного образу.[40]

Архітектура грецьких храмів завжди відображала ідеали гармонії, порядку та пропорцій, які були важливими для грецької філософії та релігії. Кожен елемент храму — від планування до деталей колон — мав свій символічний зміст, що підкреслювало божественну досконалість і рівновагу.

Завдяки використанню принципів оптичних коригувань, таких як легкий вигин колон (ентасис), архітектори створювали ілюзію досконалості. Ці пропорції не лише служили естетичним цілям, але й вважалися способом відтворити божественну гармонію в матеріальному світі.[40]

Важливими аспектами релігійної практики в храмах були ритуали та обряди. Це включало принесення жертв (живих тварин, вина, олій) для богів, святкування релігійних свят, які зазвичай супроводжувалися процесіями та музичними виступами. Храми були також місцями, де проводилися важливі громадські релігійні церемонії, пов'язані з важливими подіями, такими як свята на честь певних богів чи перемоги в битвах.[40]

Храм ставав осередком не лише релігійного життя, але й соціального, оскільки в таких місцях збиралися люди для проведення публічних ритуалів та обговорення важливих питань. Таким чином, храм виступав як місце, де божественне взаємодіяло з людським, ідеали божественної справедливості були втілені в соціальних ритуалах та житті громади[40].

Храми Стародавньої Греції є виразним архітектурним втіленням релігійних та філософських ідеалів того часу. Вони не лише служили для поклоніння, але й стали символами гармонії, порядку та божественної досконалості, що пронизували всі сфери грецького життя. Кожен храм був своєрідним мостом між божественним і людським світом, відображаючи

глибокі переконання греків щодо ролі божеств у їхньому житті та в суспільстві.

Грецькі театри, такі як те, що в Епідаврї, також відображають аспекти грецького духовного та інтелектуального життя. Театри були місцями для драматичних вистав, які часто досліджували глибокі філософські та моральні питання, особливо в творах драматургів, таких як Софокл і Еврипід. Ці п'єси часто фокусувалися на темах долі, справедливості та взаємозв'язку людей з богами. Архітектура самого театру, з його ідеальними акустичними властивостями та відчуттям порядку, ще більше підкреслювала грецьку віру в гармонію між людською творчістю та божественним порядком всесвіту. [32]

У своїй роботі *Greek Tragedy* (2018) дослідниця Едіт Голл пояснює, що дизайн грецьких театрів, з їх напівкруглими сидіннями та відкритим розташуванням, був призначений для того, щоб дозволити аудиторії пережити спільний досвід, де глядачі могли брати участь у загальних моральних і філософських уроках вистав, що зміцнювало колективну ідентичність та духовні цінності міста-держави[32].

Театр у Стародавній Греції був не лише видом мистецтва, але й важливим елементом релігійної та культурної практики, що активно відображав соціальні та моральні аспекти життя, а також ставив філософські та психологічні питання, що стосувалися людської природи. Грецький театр був невід'ємною частиною свят, на яких виступали трагічні та комедійні драматурги, чим надавав громадянам можливість обговорювати етичні, політичні та моральні дилеми, що торкалися кожного.[45]

Театри в Стародавній Греції, зокрема знаменитий театр в Епідаврї, були величезними спорудами, здатними вмістити до 14 тисяч глядачів. Це свідчить про те, наскільки важливими були ці вистави для суспільства. Вони були частиною релігійних свят, таких як Діонісії — свята на честь бога вина та театрального мистецтва, Діоніса. На цих святкуваннях ставилися трагедії,

комедії та сатиричні драми, що висвітлювали соціальні, політичні та особисті проблеми.[45]

Грецький театр був також місцем для публічних дебатів, де глядачі не лише спостерігали, а й брали участь у моральних обговореннях, що ставили на порядок денний питання справедливості, моральності, долі та людської свободи. Як зазначає дослідник Джером Поллітт (1972), театри були важливими не тільки як місця для культурних заходів, але й як інституції, де громадяни могли публічно обговорювати складні соціальні питання і моральні дилеми [45].

Грецька трагедія, особливо в творах таких драматургів, як Софокл, Евріпід та Есхіл, була зосереджена на дослідженні людських вад, боротьби з долею та моральними виборами, з якими стикалися герої. Вистави часто включали персонажів, що боролися з внутрішніми конфліктами, соціальними обмеженнями та моральними дилемами, що дозволяло глядачам не лише співпереживати героям, але й замислюватися над власним життям і власними рішеннями.[36]

Софокл у своїй трагедії Едіп-цар зображує людську природу як сповнену трагізму через неусвідомленість та неминучість долі. Герой, король Едіп, намагається уникнути прокляття, але, в кінцевому підсумку, сам стає його жертвою. Цей конфлікт між бажанням уникнути неминучої долі і її фактичним виконанням відображає грецьке розуміння фаталізму та обмеженості людської волі [36].

Евріпід, в свою чергу, часто розглядав психологічні аспекти персонажів, такі як емоційна драма та моральні вибори. Його трагедія Медея показує, як любов і помста можуть змінювати людину, перетворюючи її в монстра. Медея — персонаж, який вступає в боротьбу між емоціями та моральністю, що змушує глядача роздумувати над тонкими межами між добром і злом у людській поведінці. Це підкреслює, що грецький театр був не лише мистецьким, а й моральним навчанням, де кожен герой був образом людських слабкостей і суперечностей [2].

Важливу роль у грецькому театрі відіграли хорові співи, що виступали не тільки як музичний супровід, а й як важливий елемент у відображенні психологічного стану персонажів та суспільного контексту. Хор не лише коментував події, але й виступав як моральний голос, який допомагав глядачам зрозуміти глибший сенс трагедії, ставлячи акценти на етичних аспектах дії. Музика та хорові пісні використовувалися для вираження емоцій героїв, підкреслюючи їхні внутрішні переживання та конфлікти. Як зазначає Едіт Голл (2018), хор виступав не тільки як елемент розваги, але й як важлива частина в структуруванні емоційного та морального тону трагедії, впливаючи на сприйняття глядачами соціальних і моральних дилем [32].

Грецький театр також був тісно пов'язаний з філософією. Багато трагедій висвітлювали питання, які обговорювались і філософами того часу, такі як природа добра та зла, справедливості та неправди, свободи волі та долі. Філософи, зокрема Платон і Арістотель, обговорювали театр як важливий інструмент для навчання громадян і розвитку моральних якостей.

Арістотель у своїй праці Поетика розглядає катарсис — очищення емоцій через спостереження за трагедією — як основну мету трагедії. Він стверджує, що через переживання співчуття та страху глядачі можуть очистити свої душі, отримуючи важливі моральні уроки. Театр став таким чином потужним механізмом морального навчання та самопізнання для греків [42].

Грецький театр був не лише важливою частиною культурного життя, а й місцем для глибоких роздумів над людською природою та моральними питаннями. Вистави зображували конфлікти, що стосуються кожної людини — боротьбу між бажаннями та долею, моральними виборами та емоціями. Це дозволяло глядачам не тільки спостерігати за подіями на сцені, але й розглядати свої власні погляди на світ та мораль. Через драму, хор та музику, грецький театр виступав як дзеркало людських переживань, дозволяючи кожному глядачеві пізнати себе.[2]

Громадські будівлі в Стародавній Греції, такі як стої, агори та булевтеріони, були невід'ємною частиною функціонування демократичного суспільства, особливо в Афінах. Ці структури не тільки виконували практичні функції — для управління та громадських зборів — але й втілювали грецькі ідеали громадянства, справедливості та спільноти. Стоя, наприклад, була закритим проходом або портиком, який часто використовувався для філософських дискусій та громадських зборів. Ці простори відображали демократичний дух Афін, де громадяни могли збиратися, щоб обговорювати державні справи та брати участь у інтелектуальних дебатах — ключовий елемент грецького духовного життя, що поєднував релігію, філософію та політику.[2]

Згідно з істориком архітектури Джоном Педлі (2014), дизайн цих громадських просторів підкреслював відкритість, діалог та громадську участь, що були основними принципами духовної та інтелектуальної культури міста. Архітектура стої, з її відкритими колонадами та просторами для зібрань, візуально представляла доступність політичного життя та важливість громадської участі в пошуках істини та справедливості.[2]

У Стародавній Греції архітектура була не лише засобом створення функціональних будівель, але й способом вираження громадянських ідеалів, моральних та етичних принципів. Грецькі споруди, від громадських до сакральних, були символами грецької цивілізації, її соціальних цінностей, політичних переконань та духовних прагнень. Архітектура служила втіленням демократичних ідеалів, ідеї єдності та гармонії, а також поважання божественного і людського порядку.[2]

Однією з найважливіших громадських споруд, яка відображала політичні та соціальні цінності, була агора — центр публічного життя в кожному грецькому місті. Агори стали місцями, де громадяни збиралися для обговорення важливих питань, прийняття політичних рішень і виконання релігійних ритуалів. Вони були місцем, де ідеали демократії та

громадянського співжиття знаходили своє вираження у відкритих дискусіях і публічних акціях [2].

Особливо важливими для розвитку демократії були будівлі, що використовувалися для проведення зборів або для адміністративних функцій. У Афінах такими будівлями були Булевтерій (де збиралася рада 500 афінських громадян для ухвалення рішень) та Панафінейський стадіон (де проводилися спортивні змагання, що були частиною релігійних свят). Ці споруди символізували важливість участі громадян у політичному житті, а також взаємозв'язок між фізичною активністю, релігійними обов'язками та політичними правами [42].

Храми Стародавньої Греції були не лише місцями поклоніння, але й потужними символами громадянських цінностей і соціальної єдності. Вони часто будувалися для того, щоб підкреслити важливість божественного покровительства для міста-держави, а також зв'язок між релігією та політикою. Відомі приклади, такі як Парфенон в Афінах, є яскравими прикладами того, як храми стали не лише релігійними святинами, але й символами демократичної ідентичності та культурної величі Афін [42].

Крім храмів і агори, Стародавня Греція мала низку інших споруд, які мали прямий зв'язок з функціонуванням держави та громадянського життя. Театри, які використовувалися для проведення релігійних свят і громадських заходів, також мали значення для підкріплення соціальних цінностей. Вони ставали місцями не лише для культурного відпочинку, а й для політичних та етичних дискусій. Грецький театр, зокрема, дозволяв громадянам розглядати моральні дилеми і соціальні проблеми через драму, що безпосередньо стосувалася їхнього життя [45].

Бібліотеки та стадіони, що використовувалися для спортивних змагань, також були важливими частинами суспільного простору. Спортивні заходи, особливо Олімпійські ігри, були важливими для збереження грецької культури, і вони підкреслювали цінності фізичної досконалості, рівності та

боротьби за славу. Споруди для таких змагань стали символами людської сили та дисципліни, що відповідало ідеалам греків щодо тіла і розуму.

Міське планування в Стародавній Греції також було спрямоване на досягнення соціальної єдності та організації громадянського життя. Архітектурні рішення, такі як симетрія та організовані міські площі, дозволяли забезпечити ефективну взаємодію між громадянами. Відзначаючи важливість громадянських цінностей, такі архітектурні рішення забезпечували не лише зручність, але й символізували демократичний і гармонійний порядок [45].

У цьому контексті можна також згадати стої — відкриті криті галереї, де філософи та громадяни могли вести дискусії. Ці споруди стали символами демократичних ідей, оскільки вони давали можливість для публічних дебатів і обміну думками між різними соціальними класами.

Архітектура Стародавньої Греції була тісно пов'язана з громадянськими цінностями, які включали ідеали демократії, єдності, гармонії та поваги до божественного порядку. Будівлі, такі як храми, театри, агори та спортивні споруди, не лише виконували функціональні завдання, але й стали потужними символами громадянських і моральних переконань, що формували основу грецької цивілізації.

Підсумовуючи, архітектурні пам'ятки Стародавньої Греції, відображають глибоку духовну та інтелектуальну культуру того часу. Через храми, присвячені богам, театри, що зверталися до моральних і філософських питань, і громадські будівлі, які сприяли демократичним цінностям, грецька архітектура стає матеріальним втіленням цінностей, переконань і ідеалів стародавньої грецької цивілізації. Ці структури були не лише функціональними, а й невід'ємною частиною духовного та інтелектуального ландшафту того часу, передаючи грецьке розуміння взаємозв'язку між людьми, суспільством і божественним.

Архітектура Стародавньої Греції не лише виконувала практичні функції, але й слугувала потужним інструментом вираження громадянських

цінностей та ідеалів. Через свої громадські та релігійні споруди, такі як агори, храми, театри та адміністративні будівлі, греки відображали важливість демократії, єдності, моральності та поваги до божественного порядку. Ці споруди не лише виконували соціальні функції, але й стали символами культурних та політичних переконань того часу. Архітектура Стародавньої Греції була тісно пов'язана з ідеями гармонії, пропорцій та соціальної відповідальності, що підкреслювало високу роль громадян у розвитку держави. Таким чином, грецька архітектура не тільки вплинула на естетику того часу, але й формувала основи суспільного та морального життя, що залишаються актуальними й до сьогодні.

РОЗДІЛ III ЕЛЛІНІСТИЧНА АРХІТЕКТУРА ПЕРЕДНЬОЇ АЗІЇ

3.1 Основні пам'ятки елліністичної архітектури регіону Мала Азія

Елліністична архітектура Передньої Азії (IV–I ст. до н.е.) відзначалася синтезом грецьких архітектурних традицій із місцевими східними впливами. Цей період був часом культурного обміну, коли елліністичні царства, утворені після походів Александра Македонського, започаткували будівництво численних пам'яток. Основні характеристики архітектури цього регіону: Елліністичні міста-центри стали втіленням культурного, політичного й економічного життя епохи, яка розпочалася після походів Александра Македонського. Вони вирізнялися масштабними урбаністичними проєктами, у яких органічно поєднувалися грецькі архітектурні традиції та місцеві східні елементи. Міста мали чітке планування, побудоване за сітчастою схемою, яку приписують Гіпподаму. Це забезпечувало функціональність і симетрію, що відображало ідеали гармонії та порядку, характерні для грецької культури.[45]

Центральними елементами міської структури були акрополі, агори, театри та храми. Акрополь виконував релігійні й оборонні функції, а агора слугувала торговим, політичним і соціальним осередком. Театри стали символами громадського життя, демонструючи високий рівень технічної майстерності будівничих. Водночас храми, збудовані у дорійському, іонічному та коринфському стилях, відзначалися пишним декором і масштабністю.[45]

Значними культурними й науковими центрами були такі міста, як Александрія в Єгипті, Пергам, Ефес і Антіохія на Оронті. Наприклад, Александрія стала осередком науки й освіти завдяки Александрійській бібліотеці та Мусейону, а Пергам славився своєю бібліотекою, яка за значенням поступалася лише Александрійській. Ефес вразив сучасників і нащадків Храмом Артеміді, одним із семи чудес світу, тоді як Антіохія стала прикладом інтеграції східних і західних архітектурних традицій.[45]

Ці міста також відігравали ключову роль у політичному житті регіонів, ставши адміністративними центрами елліністичних монархій, таких як держави Селевкідів, Птолемеїв і Антигонідів. Вони сприяли поширенню грецької культури та одночасно збагачували її за рахунок взаємодії з місцевими традиціями. Цей культурний синтез став фундаментом для подальшого розвитку античної цивілізації в епоху Римської імперії.[45]

Основні храми та святині елліністичного періоду вирізнялися монументальністю, декоративним багатством і поєднанням грецьких архітектурних традицій із місцевими елементами. Вони були не лише релігійними центрами, але й символами політичної та культурної сили елліністичних держав. Храми цього періоду демонструють інновації у масштабах і стилі, зокрема активне використання іонічного та коринфського ордерів.[45]

Одним із визначних храмів елліністичного світу був — Храм Аполлона в Дідімах (сучасна Туреччина) (додаток 8). Він мав колосальні розміри й був важливим місцем паломництва. Його архітектурні особливості включають подвійні ряди іонічних колон і монументальний портал. Цей храм відображає увагу до деталей і прагнення вражати відвідувачів своєю величністю.

Значне місце в сакральній архітектурі займав Вівтар Зевса в Пергамі (II ст. до н.е.). Це унікальна споруда, що поєднувала функцію вівтаря й храму. Її головною окрасою був барельєфний фриз, який зображав битву богів і гігантів. Вівтар став одним із найкращих зразків елліністичного скульптурного мистецтва.[45]

Також варто згадати Мавзолей у Галікарнасі (сучасний Бодрум, Туреччина), який хоча й був поховальним комплексом, за своєю структурою й масштабом нагадував храм. Його архітектура поєднувала грецькі, єгипетські й анатолійські елементи, символізуючи культурний синтез елліністичної епохи.[45]

Ці храми й святині не лише підкреслювали велич та могутність правителів, які їх зводили, але й символізували зв'язок між людиною, природою та божественним. Вони були втіленням ідеалів краси, гармонії та могутності, які залишили значний слід в архітектурі наступних епох[45].

Громадські будівлі Передньої Азії в елліністичний період (IV–I ст. до н.е.) відображали вплив грецької архітектури, який поступово поєднувався з місцевими традиціями. Цей період ознаменувався розвитком нових типів споруд для публічного використання, зокрема для культурних, політичних і торгових потреб. Важливими були театри, базиліки, агори та інші громадські споруди, які стали центральними елементами міської інфраструктури.[23]

Однією з найбільш виразних рис елліністичної архітектури в Передній Азії були театри. Вони зводилися у великих містах і стали важливою частиною громадського життя. Театри будувалися на природних схилах для забезпечення кращої акустики, зокрема в таких містах, як Пергам і Ефес.[23]

У Пергамі, наприклад, театр був збудований на крутих схилах пагорба, і його конструкція дозволяла вміщувати до 10 000 глядачів. Театри стали місцями для культурних подій, таких як театральні вистави, пісенні конкурси та релігійні свята. Це було місце, де громадяни могли не тільки насолоджуватися мистецтвом, але й обговорювати політичні справи. Театр в Ефесі також мав монументальні розміри і міг вмістити близько 25 000 осіб, що робить його одним із найбільших театральних комплексів того часу.[23]

Агора була важливою частиною міського життя, що виконувала роль центральної площі, де відбувалися ринкові операції, політичні збори, громадські дискусії та культурні заходи. У багатьох елліністичних містах, зокрема в Антіохії на Оронті та Селевкії на Тигрі, агора була серцем міської організації, де зводилися споруди для публічних зборів та ринків. Ці простори часто були оточені колонадами, що забезпечували тінь і захист від сонця, створюючи комфортне середовище для громадян.

У Антіохії, наприклад, агора мала чітку сітку вулиць, з розташуванням торгових лавок і громадських будівель навколо центрального простору. Це робило агору не тільки ринком, але й місцем для громадського життя.[23]

Стої були іншою важливою формою громадських споруд. Це довгі відкриті галереї з колонадами, де люди могли збиратися для зустрічей, торгових угод або обговорення філософських ідей. Стої часто будувалися в основних громадських зонах, таких як агори або навколо храмів. Одним з найвідоміших прикладів є Стоя в Афінах — одна з найбільш значущих архітектурних форм елліністичного періоду.

Базиліки стали важливими громадськими будівлями для юридичних і адміністративних цілей. Це прямокутні споруди з центральним залом і колонадами, що розташовувалися по боках. Базиліки були місцем для проведення судових засідань, адміністративних зборів і деяких релігійних обрядів. Вони мали важливу роль у формуванні правових структур і організації публічного життя в елліністичних містах[23].

Деякі з найбільших проектів громадських споруд елліністичного періоду включали громадські бани, що стали основою для культурного й соціального життя в містах. Вони були місцями для відпочинку й соціалізації. Системи водопостачання також вдосконалювались — будувались акведуки, водосховища та каналізаційні системи, що значно полегшували міське життя. Це можна побачити на прикладі Антіохії та Ефесу, де розвинута інфраструктура водопостачання забезпечувала комфортні умови для жителів.

Велике значення мали також палаци та адміністративні будівлі. Вони відображали політичну могутність правителів і забезпечували функціонування адміністративного апарату. Палаци в Пергамі й Селевкії на Тигрі стали символами царської влади. Вони часто мали не тільки функціональні кімнати, але й декоративні зали для прийомів і урочистих заходів.[49]

Палаці та мавзолеї в елліністичний період стали важливими символами влади та престижу правителів. Вони втілювали не тільки політичну міць, але й високий рівень архітектурної майстерності, що поєднувала грецькі традиції з місцевими елементами. Палаці слугували як адміністративні, так і культурні центри, тоді як мавзолеї були втіленням розкоші та шануванням пам'яті великих правителів.

У елліністичний період палаці стали значно більшими та складнішими, ніж у попередні епохи, і виконували важливі функції як резиденції правителів. Архітектура палаців цього періоду була багатою на декоративні елементи і вражала своєю розкішшю.[49]

Палац у Пергамі один із найбільш відомих прикладів палацового комплексу цього періоду — палац у Пергамі, столиця царства Атталідів. Палац розташовувався на високому пагорбі і мав величезну площу. Комплекс включав численні двори, кімнати для відпочинку, святкові зали, а також адміністративні приміщення. Палац був відомий своїми розкішними інтер'єрами, зокрема, багатим оздобленням стін і підлоги мозаїками, фресками та скульптурними елементами. Архітектура палацу в Пергамі також відзначалася наявністю відкритих терас і чудовим видом на навколишні території.[49]

Палац у Селевкії на Тигрі Ще одним значущим палацом був палац у Селевкії на Тигрі, який був столицею держави Селевкідів. Палац був побудований з величезними палацовими комплексами, які включали не тільки житлові приміщення, але й численні просторі зали для зустрічей і прийомів, великі двори для офіційних заходів. Селевкії вдалося поєднати елементи грецької архітектури з місцевими традиціями, що робило палац унікальним для цього регіону.[49]

Мавзолеї в елліністичний період стали не лише поховальними пам'ятками, але й знаковими архітектурними об'єктами, які відображали велич і могутність померлих правителів. Вони часто зводились на честь великих царів, полководців і важливих осіб.[49]

Мавзолей у Галікарнасі Найвідомішим палацовим і одночасно поховальним комплексом цього періоду є Мавзолей у Галікарнасі, споруджений для царя Мавсола та його дружини Артемісії в IV ст. до н.е. Цей мавзолей, одне з семи чудес світу, був зведений на високій платформі і мав величезну пірамідальну форму з численними декоративними елементами та статуями. Його архітектурний стиль поєднував елементи грецької, єгипетської та анатолійської архітектури, що свідчить про культурний синтез елліністичної епохи. Мавзолей був відомий своїми барельєфами та скульптурними композиціями, що зображали сцени з життя правителів і богів.

Іще одним важливим мавзолеєм був мавзолей у Лагідії в Єгипті. Він був зведений споруджений для царя Птолемея I, засновника династії Птолемеїв, і знаходився в Александрії. Хоча від самого мавзолею до нашого часу збереглися лише руїни, відомо, що споруда мала величезну купольну конструкцію, яка стояла на високій платформі. Її стилістика була тісно пов'язана з грецькими традиціями, але й мала виражений єгипетський вплив. [49]

Палаці і мавзолеї в елліністичний період відрізнялися великою увагою до естетики та розкоші. Будівлі мали велику кількість декоративних елементів, скульптурних груп і розписів, що демонструвало велич і могутність правителів. Ці споруди ставали не лише символами влади, але й втіленням релігійних та культурних уявлень про безсмертя та шанування померлих.

Мавзолеї часто зводились за участю відомих архітекторів і скульпторів, і їхня архітектура ставала ідеалом для наступних поколінь. Палаці ж, в свою чергу, відображали політичну ситуацію, ставши символами стабільності і могутності елліністичних монархій[49].

Укріплення в елліністичний період відігравали важливу роль у забезпеченні безпеки міст і держав, а також у вирішенні влади та величі правителів. Вони включали міські стіни, фортеці, бастіони та інші оборонні

споруди, які стали характерними елементами архітектурної спадщини елліністичних міст.

Міські укріплення в елліністичний період були складними і високоефективними системами, які використовували нові оборонні технології та інженерні рішення. Особливу увагу приділяли конструкції стін і воріт, а також створенню додаткових оборонних укріплень, таких як башти та рови.[49]

Одним із найбільш вражаючих прикладів укріплень є міські стіни Пергама. Це одне з найбільш добре збережених укріплень елліністичного періоду, яке має вражаючі розміри та складну конструкцію. Міські стіни Пергама були побудовані в IV ст. до н.е. і були відомі своєю товщиною, багаторазовими баштами і кількома рядами оборонних валів. Завдяки своєму стратегічному розташуванню на височині, Пергам міг ефективно захищатися від зовнішніх загроз, зокрема завдяки природним перешкодам.[49]

Іншим видатним прикладом укріплень є міські стіни Родоса, які стали символом могутності цього міста. Вони були побудовані в III ст. до н.е. і представляли собою складну систему оборонних стін з численними вежами і воротами, які були спрямовані на захист міста від атак з моря та суші. Міські стіни Родоса були настільки потужними, що вони змогли витримати численні облогові спроби, включаючи знаменитий напад Деметрія Поліоркета в 305 р. до н.е.[49]

Фортеці були важливими стратегічними об'єктами, які забезпечували захист кордонів або важливих територій від ворогів. Вони зводилися на підвищених місцях або окремих островах, що дозволяло ефективно контролювати навколишню місцевість.[49]

Одна з таких фортець була збудована в Кізику (сучасна Туреччина), що розташовувалася на західному узбережжі Малої Азії. Фортеця була спроектована таким чином, щоб захищати місто від нападу з боку моря, зокрема від піратів. Вона була побудована за допомогою найсучасніших

технологій фортифікації, включаючи величезні стіни і потужні ворота, що робило її однією з найсильніших фортець на узбережжі.[49]

У Селевкії на Тигрі також зводилася фортеця, яка мала величезне стратегічне значення для цієї важливої елліністичної столиці. Фортеця служила не лише оборонною спорудою, але й як адміністративний центр, де розміщувались важливі урядові органи та палаци правителів. Система фортифікації у Селевкії включала як міські стіни, так і спеціально спроектовані укріплені палаци та інші державні будівлі.[49]

Бастіони та башти стали важливими елементами оборонної архітектури в елліністичний період. Вони дозволяли оборонцям вести бойові дії з різних напрямків і захищали стратегічно важливі місця в межах міста.

В Ефесі були побудовані численні бастіони, що розміщувалися на важливих частинах міських стін і служили для додаткового посилення оборони. Бастіони дозволяли створити зручні умови для оборонців, щоб вони могли вчасно реагувати на будь-які напади, як з боку міських воріт, так і з морського узбережжя.[49]

Башти Пергама також мали велике значення для міських укріплень. Ці споруди не лише підвищували обороноздатність міста, але й служили для зберігання арсеналів і військових запасів, що було особливо важливо в періоди напружених військових конфліктів.

Рови і водні укріплення також мали важливу роль у захисті елліністичних міст. Вони використовувалися для того, щоб ускладнити підступи ворогів до міських стін та створювати додаткові перепони для атак.

В Селевкії на Тигрі було застосовано систему водних укріплень, включаючи канали та рови, що перешкоджали наближенню ворогів до міських стін. Завдяки таким технічним інноваціям місто стало важким об'єктом для завоювання.[49]

В Родосі був також застосований концепт рову, що оточував міські укріплення. Цей елемент укріплення використовував природні водойми,

додаючи до оборонної системи додатковий рівень захисту, особливо з боку моря[49].

У підсумку, архітектура Елліністичного періоду в Передній Азії (IV–I ст. до н.е.) є важливим етапом у розвитку архітектурних традицій, що характеризується синтезом грецької культури з місцевими особливостями. Завоювання Александра Македонського та наступні зміни у політичному та культурному житті сприяли розвитку нових архітектурних форм і стильових напрямків. Монументальні храми, палаці, мавзолеї та громадські будівлі, доповнені скульптурними елементами, становлять основні пам'ятки цього періоду.

Водночас, архітектура стала не лише функціональним елементом, а й способом демонстрації політичної могутності та релігійного значення, зокрема в контексті культів богів, культури влади та військових досягнень. Особливістю цього періоду стала увага до емоційного та естетичного виразу через деталі декорації, пластики та розкоші в оформленні палаців і храмів. Кожна архітектурна пам'ятка виявляє не лише технічні досягнення, а й змінене сприйняття краси, сили та релігійного впливу.

Завдяки змішанню грецької і місцевої архітектури, а також розвитку скульптури, цей період вплинув на наступні архітектурні етапи, зокрема в Римі, і став основою для багатьох значних архітектурних досягнень у пізніші часи. Розмаїття стилів і використання архітектурних форм вражає своєю інноваційністю і довготривалим впливом на архітектуру середземноморського регіону.

3.2 Відображення змісту елліністичної культури в характері архітектури в регіоні Мала Азія

Елліністичний період в архітектурі регіону Передньої Азії (IV–I ст. до н.е.) відзначався великою трансформацією в архітектурних формах, що були

результатом культурного обміну між грецькою цивілізацією та місцевими традиціями. Після завоювань Александра Македонського цей регіон став важливою частиною елліністичного світу, і архітектура стала важливим інструментом вираження нових політичних, релігійних і соціальних реалій. Відображення змісту елліністичної культури в архітектурі регіону Мала Азія виражалося через такі аспекти, як монументальність, декоративність, релігійна символіка, а також взаємодія грецьких і місцевих архітектурних традицій.[2]

Однією з головних особливостей архітектури в Передній Азії в елліністичний період стало поєднання грецької класичної архітектури з традиціями місцевих культур. Грецькі архітектурні форми, такі як колонні порядки (Доричний, Іонічний, Коринфський), активно інтегрувались в місцеве будівництво, зберігаючи при цьому характерні елементи храмів та палаців регіону Мала Азія. В результаті утворювались нові, змішані форми, що стали символом грецько та місцевої ідентичності.[2]

Наприклад, Храм Артеміді в Ефесі, хоч і був побудований за грецьким планом, містив у своєму декорі елементи, які відображали культуру і релігію місцевих жителів. Впливи іонійського порядку колон виявлялись у храмі, але разом із місцевими традиціями, які пов'язані з поклонінням місцевим богам.

Елліністична архітектура відзначалась своєю монументальністю, що було відображенням нової політичної реальності — періоду імперій і монархічної влади, що почали розвиватися після падіння Олександрівської імперії. Величні палаці, мавзолеї та храми ставали символами політичної влади та культурної величі.

Мавзолей в Галікарнасі, що став одним із семи чудес світу, є яскравим прикладом такої монументальності. Ця велична споруда була не лише гробницею для Мавсола і його дружини Артемисії, але й архітектурною заявою про могутність і статус правителів елліністичного періоду. Відповідно, архітектурний стиль був орієнтований на створення пам'ятників,

які підкреслювали велич правителів, одночасно виражаючи ідеї безсмертя, спадкоємності та сакрального зв'язку з богами.[2]

Елліністичні міста, такі як Пергам, демонструють нову організацію громадського простору, де значну увагу приділяли не лише оборонним спорудам, а й культурним та релігійним центрам, як-то театри, бібліотеки та стадіони. Це відображало нові культурні і соціальні пріоритети цієї епохи, де важливу роль відігравали не тільки політичні та військові аспекти, а й культурна життєдіяльність, мистецтво та інтелектуальна діяльність.[2]

Релігійність і поклоніння численним божествам були важливою частиною елліністичної культури, і архітектура активно відображала цей аспект через величезні храми та святині. В архітектурі передньоазійського регіону широко застосовувались релігійні мотиви, які знаходили своє відображення в декорі, статуях скульптурах і рельєфах. У храмах часто зображували божеств, а також сцени з міфології, що мали глибоке символічне значення для мешканців цього регіону. Це було не лише естетичним елементом, але й способом вираження духовної зв'язності з богами, що було особливо важливим для елліністичного суспільства.[2]

Архітектура в елліністичний період також відзначалась застосуванням нових інженерних та будівельних технік. Зокрема, почали використовувати нові матеріали, такі як бетон, що дозволяло будувати більш складні і монументальні конструкції, як це було, наприклад, в палацах Пергаму. Інновації в будівництві допомогли створювати великі простори для публічних заходів, таких як театри, стадіони та агори, що сприяло розвитку громадської культури в містах.[2]

Елліністична пластика в архітектурі — це важливий елемент архітектурного стилю елліністичного періоду, що охоплює IV–I ст. до н.е. Вона є характерною рисою цієї епохи, зокрема завдяки високому рівню розвитку скульптури, який активно взаємодіяв з архітектурними формами. Пластика в архітектурі елліністичного періоду не лише виконувала естетичну функцію, але й сприяла створенню емоційного та релігійного впливу на

глядача, що стало однією з особливостей цієї епохи. Елліністична пластика відзначалась великим акцентом на реалізм і емоційність, що стало відповіддю на попередній стиль класичної Греції, який був більш строгим і ідеалізованим. Скульптори елліністичного періоду приділяли особливу увагу передачі емоцій, виразу руху та індивідуальності. Вони зображували не тільки богів, але й звичайних людей, а також сцени з повсякденного життя, що було новим підходом у порівнянні з попередньою традицією[2].

У період еллінізму пластика стає невід'ємною частиною архітектурних композицій, зокрема у вигляді рельєфів, статуй, декоративних елементів, що прикрашали фасади храмів, громадських будівель та палаців. Архітектура елліністичних часів була більш декорованою і пластика відігравала важливу роль у цьому процесі. Вона була інтегрована в структуру будівель, підкреслюючи їх велич і релігійне чи символічне значення.[22]

Важливим елементом елліністичної пластики є мозаїка та барельєфи, які використовувалися для прикрашання підлоги, стін і колон. Наприклад, в храмі в Афінах і на Родосі використовувалися мозаїки з зображеннями богів та героїв, що стали важливою частиною декоративного оформлення. Барельєфи, в свою чергу, часто зображували сцени з міфів або ритуальні обряди, додавши цим будівлям релігійного значення.[22]

Одна з найвизначніших пам'яток елліністичної архітектури, храм Артеміди в Ефесі, мав значну кількість скульптурних елементів, що прикрашали його фасади та інтер'єри. Декорування храму включало барельєфи, які зображували різноманітні міфологічні сцени, а також статуї богів, таких як Артеміда. Цей храм став символом величі елліністичної архітектури і показав, як пластика могла взаємодіяти з архітектурними елементами.[22]

Важливою частиною архітектурної композиції палацу в Пергамі були рельєфи та скульптури, які зображували сцени боротьби богів і героїв. Ці барельєфи прикрашали стіни палацу, що стало символом могутності і

релігійної значущості цього монументу. Стиль цих скульптур був характерним для елліністичної пластики, з вираженою динамікою та емоціями, що надавали їм особливої експресії[22].

Мавзолей в Галікарнасі, один із семи чудес світу, був не лише архітектурною, але й скульптурною пам'яткою. Його декор включав численні скульптури та рельєфи, що відображали сцени з життя царя Мавсола та його дружини Артемісії. Вони показували не тільки велич і могутність правителів, але й емоційну насиченість образів, що стало характерним для елліністичного періоду.

Величезна бронзова статуя на острові Родос, Колос Родоський, є яскравим прикладом використання пластики в архітектурі. Хоча ця статуя не є частиною будівлі, вона мала важливе символічне значення і служила як вхід до порту. Вона символізувала силу і велич міста, та її емоційно насичене зображення було частиною загальної архітектурної композиції острова.[49]

Однією з основних характеристик елліністичної пластики є динамічність і виразність форм. Важливою рисою стало зображення не тільки героїв, але й звичайних людей, які виражають емоції та переживання. Скульптури часто мали вигляд у русі, з природною мімікою і детальною передачею людських почуттів.[49]

У елліністичному стилі скульптурні елементи стали органічною частиною архітектури. Вони не просто декорували будівлі, а доповнювали їхній ритм, форму і функцію. Пластика розташовувалась на фасадах храмів, палаців, а також на громадських будівлях, таких як театри і стадіони. Крім того, часто використовувались рельєфи, що розповідали історії або сцени з міфології, ритуальних обрядів або військових подій[49].

Важливим аспектом елліністичної архітектури стало поширення грецьких архітектурних ідей по всьому регіону через імперії, засновані після завоювань Александра Македонського. Це сприяло культурному обміну, де архітектура служила своєрідним мостом між різними культурами. Важливим прикладом такого впливу є Родос, де грецькі архітектурні елементи

змішувалися з місцевими традиціями, і цей стиль поширювався в різних частинах елліністичного світу.

Отже, архітектура передньоазійського регіону в елліністичний період є яскравим прикладом того, як змішувались різні культурні традиції, утворюючи унікальні архітектурні форми. Відображення змісту елліністичної культури в архітектурі передбачало вплив грецької класики на місцеві архітектурні практики, що вилилося у монументальні храми, палаци та громадські споруди. Архітектура ставала не лише відображенням політичної могутності, але й символом релігійних та культурних змін, що відбувались в цей період.

РОЗДІЛ IV ЕЛЛІНІСТИЧНА АРХІТЕКТУРА В СТАРОДАВНЬОМУ ЄГИПТІ

4.1 Основні пам'ятки елліністичної архітектури в Стародавньому Єгипті

Елліністичний період в архітектурі Стародавнього Єгипту (IV–I ст. до н.е.) розпочався після завоювань Александра Македонського і продовжувався під владою Птолемеїв, які керували Єгиптом як частиною елліністичної імперії. Це був час, коли грецька культура поєднувалася з єгипетськими традиціями, і цей вплив можна побачити в архітектурних пам'ятках того часу. Архітектура цієї епохи вирізнялася новими стилістичними елементами, які відображали як грецькі, так і єгипетські традиції.[25]

Основні пам'ятки елліністичної архітектури в Єгипті були пов'язані з правлінням династії Птолемеїв. Їхні палаци і храми комбінували єгипетські традиції з новими архітектурними формами, що з'явилися під грецьким впливом. Птолемеї активно будували палаци, храми та інші громадські споруди в Александрії — столиці їхнього царства, а також в інших єгипетських містах.[25]

Палаци та храмові комплекси Птолемеїв в Єгипті є важливими архітектурними пам'ятками, які відображають процес культурного синтезу між грецькою та єгипетською архітектурними традиціями під час панування Птолемеїв (IV–I ст. до н.е.). Величні будівлі цього періоду стали не лише

символами політичної влади, а й архітектурними шедеврами, що поєднували у собі елементи грецької класики та єгипетського монументалізму. Ось кілька найзначніших пам'яток цього періоду.[25]

Одним із найбільш значущих храмових комплексів епохи Птолемеїв є Храм Серапіса в Александрії. Храм був побудований на честь бога Серапіса, що був синтезом єгипетського бога Озіріса та грецького бога Зевса. Храм відображає поєднання грецької та єгипетської релігії, адже Серапіс був божеством, яке служило своєрідним зв'язком між двома культурами.[25]

Архітектурно храм відрізнявся від традиційних єгипетських храмів, оскільки використовував грецькі елементи, такі як колони і портики, що надавали будівлі величі та відкритості. Тим не менше, храмове планування й внутрішнє облаштування залишалися вірними єгипетським традиціям, наприклад, застосування величезних статуй богів і храмових рельєфів (Evans, 2004). Храм Серапіса став важливим релігійним і культурним центром, де поєднувались не лише різні релігії, але й культури, що перебували в гармонії в межах держави Птолемеїв.[25]

Іншою важливою архітектурною пам'яткою є Мавзолей в Александрії, споруджений Птолемеями для їхніх своїх родичів. Хоча цей мавзолей був не таким масштабним, як Мавзолей в Галікарнасі, його будівництво стало частиною культури влади та монументальності, яка була характерна для елліністичних правителів. Птолемеї почали будувати мавзолеї, що мали служити не тільки гробницями, але й місцями поклоніння та святкування. Архітектура мавзолею поєднувала класичні елементи грецької архітектури (колонні порядки та простір для поклоніння) з єгипетськими уявленнями про сакральність простору та вшанування померлих правителів.[25]

Мавзолей також мав стати символом поєднання культури грецьких та єгипетських традицій в архітектурі. Проте, через відсутність конкретних зображень або описів, достовірно про зовнішній вигляд пам'ятки можна лише здогадуватися, спираючись на загальні принципи птолемеївського будівництва та релігійної практики [25].

Ще одним цікавим прикладом палацового будівництва Птолемеїв є Палац у Севастополісі, розташований в південній частині Єгипту. Цей палац є прикладом архітектурного змішування єгипетських та грецьких елементів. Хоча в архітектурі палацу спостерігаються елементи грецької архітектури, такі як відкриті колонади і величезні портики, інтер'єри та планування будівлі відповідають традиціям єгипетської монументальності. Важливу роль в оформленні палацу мали величезні статуї правителів, а також численні фрески та рельєфи, які висловлювали політичні ідеї про велич правителів Птолемеїв.[48]

Хоча храм Ісіді в Філах (додаток 9) був відомий ще до епохи Птолемеїв, саме вони значно розширили його і прикрасили, додавши елементи грецької архітектури. Розширення храмового комплексу відбулося під правлінням Птолемеїв, що привнесло нові елементи стилю, зокрема у використанні колонад, які підкреслювали величність будівлі. Храм залишався важливим місцем релігійного культу протягом століть після завершення його будівництва, і залишався одним з ключових храмів, де поклонялися богині Ісіді, що мала велике значення в релігії Птолемеїв. Цей храм відображав злиття єгипетської релігії з грецькими елементами в культурі епохи.[48]

Вплив Птолемеїв на храмову архітектуру не обмежувався лише великими містами, такими як Александрія. У північному Єгипті, зокрема в дельті Нілу, Птолемеї також побудували численні храми, у яких поєднувалися елементи грецької та єгипетської архітектури. Наприклад, храм Амона в Дельті Нілу був побудований із використанням класичних грецьких колон і портиків, а також елементів, що мали сакральне значення для єгиптян, таких як обробка стін у вигляді рельєфів, які зображували божеств і сцени поклоніння [48].

Палаці та храмові комплекси Птолемеїв у Єгипті є яскравим прикладом архітектурного змішування двох великих культур — грецької та єгипетської. Вони поєднували величність грецької архітектури з місцевими

традиціями, підкреслюючи політичну могутність та релігійне значення цієї епохи. Під час правління Птолемеїв архітектура стала не лише засобом втілення державної влади, але й способом відображення культурної синергії, що дозволило зберегти релігійну та культурну спадщину Єгипту, одночасно сприяючи грецькому впливу на цей регіон.[18]

Александрія стала головним культурним та архітектурним центром елліністичного Єгипту. Під владою Птолемеїв місто розцвіло, і в ньому було побудовано кілька значних споруд, які відображали змішання грецької та єгипетської культур. Тут були побудовані бібліотеки, музеї, а також монументальні архітектурні комплекси[18].

Александрія була не лише найважливішим містом Елліністичного Єгипту, а й одним з головних культурних, наукових і торгових центрів світу того часу. Засноване Александром Македонським в 331 році до н.е., це місто стало символом змішування культур: грецької, єгипетської та багатьох інших, що створило унікальну атмосферу для розвитку науки, мистецтва та архітектури. Після завоювання Єгипту, Птолемеї зробили Александрію столицею свого царства і вивели її на новий рівень як культурний і політичний центр, де архітектура стала відображенням політичних амбіцій, релігійних прагнень та культурного синтезу.[18]

Після заснування Александрії, Птолемеї започаткували велику програму будівництва, що охоплювала палаци, храми, громадські будівлі та інші споруди. Місто було розплановано таким чином, щоб бути привабливим не тільки з архітектурної, але й з економічної та культурної точок зору. В Александрії були побудовані важливі інфраструктурні об'єкти, які підтримували її статус найбільшого портового і торгового центру того часу. [18]

Александрійський маяк (Pharos of Alexandria): Однією з найбільш знакових архітектурних пам'яток Александрії був Александрійський маяк, побудований на острові Фарос, що височів над портом. Маяк став одним із семи чудес світу. Висотою він досягав близько 100 метрів і став символом

Александрії як торгового й морського вузла. Він також був символом технічних досягнень епохи та грецької інженерії. Для того часу цей маяк був не лише практичною будівлею, що вказувала шлях кораблям, а й архітектурним шедевром, який вражав своєю величиною та новаторством. Маяк був побудований за замовленням Птолемея II Філадельфа і проіснував до 14 століття, коли був зруйнований землетрусом.[18]

Птолемеї також побудували величезний палац для себе в Александрії, що був не лише резиденцією правителів, але й важливим культурним і адміністративним центром. У палаці були розміщені бібліотека та інші установи, що працювали на забезпечення влади та культурного розвитку міста. Палац був поєднанням єгипетських і грецьких архітектурних елементів, зокрема, грецькі колони і скульптури гармонійно сусідили з єгипетськими рельєфами.[18]

Александрія була також унікальним місцем для розвитку науки та освіти. Під правлінням Птолемеїв тут була заснована Александрійська бібліотека, одна з найбільших та найвідоміших бібліотек античного світу. Це місце стало осередком знань, де зібрано безліч текстів з різних наук — від філософії до медицини і астрономії.[18]

Одна з найвідоміших пам'яток не лише архітектури, але й інтелектуального життя того часу. Бібліотека, ймовірно, займала кілька приміщень у палацовому комплексі Птолемеїв. З її допомогою Александрія стала важливим науковим і культурним осередком у середземноморському світі, а її колекції текстів ставали важливим інструментом для вчених усіх країн. Це місце стало символом наукового прогресу, відкриттів і збереження культурної спадщини того часу [18].

Мусейон Александрії (додаток 10) це також була важлива наукова та культурна інституція, яка розташовувалася поруч з бібліотекою. Музей був науково-дослідним центром, де працювали великі вчені та філософи, зокрема Євклід, Архімед і Герофіл. Це місце стало не лише вітриною грецької науки, але й важливою частиною культурного життя міста.[48]

Релігія відігравала важливу роль у житті Александрії під час правління Птолемеїв. Це місто стало важливим релігійним центром, де відзначалася поєднання грецької і єгипетської релігійних традицій. Птолемеї, як правителі, прагнули підтримувати та розвивати різноманітні культи і релігійні практики, що відображалося в архітектурі храмів і святинь. Александрія стала містом, де культурні та релігійні традиції двох великих цивілізацій, що співіснували в цей час, взаємодіяли, що знайшло своє вираження в архітектурних пам'ятках.[48]

Однією з головних архітектурних пам'яток релігійного життя Александрії є Храм Серапіса, побудований для культу бога Серапіса. Серапіс був новим божеством, створеним Птолемеями, яке поєднувало риси єгипетського бога Осіріса та грецького бога Асклепія. Цей культ став важливим елементом політики Птолемеїв, оскільки він дозволяв об'єднати грецьке і єгипетське населення під одним божеством, яке було одночасно зрозуміле обом культурами.[48]

Храм Серапіса став одним із символів релігійного синтезу, адже в його архітектурі злилися традиційні єгипетські елементи (масивні кам'яні стіни та рельєфи на стінах, що зображували сцени з єгипетської міфології) з елементами грецької архітектури, такими як колони доричного і іонічного порядків. Згідно з історичними джерелами, храм був величезним і мав чудову зовнішність. Описує його як розкішну споруду, яка домінувала над містом і стала важливим релігійним та культурним центром для жителів Александрії і всього Єгипту. В храмі відбувались урочисті церемонії і святкування, присвячені Серапісу, а також виконувалися лікарські ритуали, оскільки Серапіс був також богом здоров'я.[48]

Культ Ісиди був однією з найпоширеніших релігійних практик в Александрії та Єгипті в цілому, і культ Ісиди отримав велике значення в період правління Птолемеїв. Храм Ісиди в Александрії, хоча і не був таким великим і знаменитим, як храм Серапіса, також мав велике релігійне

значення для місцевих жителів і забезпечував важливу роль в релігійній практиці Александрії.[48]

Ісіда, єгипетська богиня, яка зображувалася як матір і захисниця, була однією з найбільш популярних богинь на всьому Середземномор'ї. Храм Ісиди в Александрії став осередком для поклоніння цій богині і її поклонники з різних куточків світу приходили сюди для того, щоб отримати її благословення. Архітектурно храм був прикладом синтезу єгипетських традицій і грецького впливу, зокрема у використанні колон і класичних форм у внутрішньому оформленні святинь [48].

Релігійний синтез, який спостерігався в архітектурі Александрії, не обмежувався лише кльтами Серапіса та Ісиди. Птолемеї підтримували й інші релігійні практики, зокрема збереження стародавніх єгипетських культів, таких як поклоніння богам Ра і Осірісу, але надаючи їм грецькі елементи у святинях та ритуалах. Завдяки цим змішанням Александрія стала місцем, де грецькі та єгипетські боги шанувалися разом, що сприяло створенню атмосфери релігійної толерантності і єдності, відображену в архітектурі храмів.[38]

Загалом, архітектура релігійних будівель Александрії в епоху Птолемеїв стала важливим елементом культурного змішування, що характеризувало цей період. Храми і святині, які були побудовані в місті, відображали спроби Птолемеїв створити єдину культурну і релігійну ідентичність, що поєднувала елементи грецької та єгипетської традицій. Це був процес, який забезпечив успішне правління Птолемеїв і сприяв розвитку міста як важливого культурного центру Середземномор'я.

Александрія також була містом з численними громадськими будівлями та культурними об'єктами, що включали театри, гімнасії та стадіони. Найвідоміший з них — Александрійський театр, який став важливим центром для культурних подій і публічних зборів. Театр не лише був місцем для виступів, але й мав соціальне та політичне значення.[38]

Для проведення спортивних змагань Птолемеї побудували великі гімнасії та стадіони. Це місце стало також важливим для змагань, що відображали грецькі спортивні традиції, популярні в елліністичному світі. Стадіон Александрії був місцем для проведення релігійних свят і великих суспільних заходів, таких як олімпійські ігри.[38]

Александрія була спроектована так, щоби бути ідеальним торговим і культурним центром. Місто було побудоване в прямокутному плані, що дозволяло легко організовувати рух транспорту та пішоходів. Протяжні вулиці, що виходили до порту, робили місто зручним для торгівлі та комунікацій. Порт Александрії був великим морським хабом, через який проходила більшість товарів, що надходили в Єгипет і з нього.[38]

Александрія в епоху Птолемеїв стала важливим архітектурним і культурним центром, де поєднувалися різні культурні традиції і релігії. Величезні палаци, храми, громадські будівлі, бібліотека та наукові інституції робили це місто центром для культурних, релігійних та наукових досягнень. Архітектура Александрії стала символом синтезу культур і релігій, що був характерний для елліністичного світу.[38]

Під час панування Птолемеїв були побудовані нові міста в дельті Нілу, в яких архітектурні стилі часто поєднували традиційні єгипетські риси з грецькими нововведеннями. У таких містах, як Гераклеополіс та Антіохія, споруджувалися храми, гімнасії, театри, а також адміністративні будівлі в елліністичному стилі, часто з використанням грецьких колон і порталів.[38]

У дельті Нілу, де була розташована Александрія, знаходилися й інші важливі міста, які також стали частиною культурного і політичного життя Птолемеїв. Це міста, що виконували важливі адміністративні, релігійні та торгові функції. Архітектурна спадщина цих міст вражала поєднанням єгипетських та грецьких традицій, що стало характерною рисою архітектури в епоху Птолемеїв.[38]

Бубастіс (пізніше Пер-бе) – одне з найбільших і найважливіших релігійних міст в дельті Нілу. Відомий своїм величезним храмом богині

Бастет, який став місцем паломництва для тисяч людей. Храм Бастет в Бубастісі був значним центром поклоніння та мав величезне значення як у релігійному, так і в політичному житті. Це місто залишалося важливим релігійним осередком і за часів Птолемеїв, коли грецькі правителі прагнули зберігати традиційні єгипетські культи. Архітектура храму в Бубастісі, хоча і зберігала багато традиційних єгипетських рис (масивні стіни, пірамідальні обеліски), також включала елементи грецької архітектури, зокрема використання колон і просторих дворових площ.[38]

Саїс – ще одне важливе місто в дельті Нілу, де розташовувався храм богині Нейт. Саїс була важливим релігійним і адміністративним центром за часів фараонів, і Птолемеї також намагалися підтримувати цей культ. Храм Нейт в Саїсі був значним релігійним об'єктом і був розширений і реконструйований під час правління Птолемеїв, що включало як єгипетські традиції, так і грецькі архітектурні елементи.[38]

Релігійний комплекс в Летополісі – цей релігійний центр був присвячений богу Хора. У Летополісі було побудовано величезний храм, який став важливим місцем паломництва для стародавніх єгиптян. За Птолемеїв храм був реконструйований і став поєднанням єгипетського стилю і елементів грецької архітектури. Архітектурні риси Летопольського храму поєднували стародавні єгипетські традиції з новими конструктивними прийомами, характерними для елліністичної епохи[38].

Міста в дельті Нілу стали важливими осередками не лише релігійного, але й культурного життя. Птолемеї прагнули зміцнити свої позиції в Єгипті, зокрема через збереження та розвиток місцевих культів. Вони реконструювали стародавні храми, будували нові святині і, разом із цим, запроваджували грецьку архітектуру, щоб зміцнити свою владу і продемонструвати свою єдність із єгипетським народом.

Міста дельти Нілу були сплановані з урахуванням потреб місцевих жителів, сільського господарства і релігійних святинь. У архітектурі міст простежувалися риси, характерні для грецької і єгипетської архітектури,

зокрема широкі вулиці, розташування храмів і палаців поблизу головних площ. Також важливу роль у міському плануванні відігравали водні артерії, канали і порти, що були важливими для забезпечення міст водними шляхами, а також для торгівлі і транспорту.

Міста дельти Нілу за часів Птолемеїв стали важливими культурними і релігійними центрами, де поєднувалися грецькі та єгипетські традиції в архітектурі та релігійних практиках. Будівництво храмів і святинь, таких як храм Бастет у Бубастісі, храм Нейт у Саїсі і храм Хора в Летополісі, стало символом релігійного і культурного синтезу. Архітектурні пам'ятки, що виникли в цей період, відображали спроби Птолемеїв зберегти єгипетські традиції, водночас привносячи елементи грецької архітектури, що стало характерною рисою архітектури елліністичного Єгипту.

Птолемеї, маючи вплив грецької культури, активно впроваджували інновації в архітектурі, яка стала поєднанням грецьких і єгипетських традицій. Це дозволило створити неповторний архітектурний стиль, який зберігав риси класичного грецького мистецтва і водночас поєднувався з місцевими єгипетськими традиціями.

Одним із головних архітектурних нововведень стало застосування колон, які широко використовувались для створення великих критих просторів і колонних залів, як у палацах, так і в храмах. У храмах Птолемеїв застосовувались колонні зали, що були характерні для грецьких храмів, але з деякими відмінностями у розмірах та конструкціях. Наприклад, в храмі Серапіса використовувалися колони доричного і іонічного порядку, що підкреслювало поєднання культурних традицій.

Також архітектурне планування храмів і палаців змінювалося, і Птолемеї активно використовували простір, поєднуючи класичні грецькі підходи з єгипетськими традиціями, що дозволяло створювати величезні святині та палацові комплекси.

В епоху Птолемеїв з'явилися й нові інженерні рішення, зокрема використання водяних систем для прикрашення дворів і садів палаців. Одним

із найбільш значущих інженерних досягнень того часу була система акведуків і водяних басейнів, які стали важливими елементами палаців та храмів Александрії та інших міст.

Також було проведено масштабні роботи з розширення та поліпшення портів Александрії, що забезпечило ефективне використання архітектури для транспортної інфраструктури. Птолемеї були надзвичайно уважні до розвитку міського планування, використовуючи нові архітектурні рішення для створення комфортних умов для жителів і розвитку економіки.

Палаці Птолемеїв, зокрема в Александрії, стали прикладом елітної архітектури того часу. Вони поєднували грецькі стилі із традиціями єгипетських фараонів, включаючи величезні двори, палацові зали та зали для урочистих подій. У палацах активно використовувались мармур, розкішні декоративні елементи, такі як фрески і статуї, що створювали величне враження про велич правителя та його дворянське середовище.

Статуї та монументальна пластика Птолемеїв, а також архітектурні нововведення в містах Єгипту стали виразним проявом синтезу грецької та єгипетської культур, що стало основною рисою архітектурного та художнього стилю цього періоду. Птолемеї активно використовували монументальні скульптури та архітектурні нововведення, щоб підкреслити свою владу, велич і божественність. Їхні храми, статуї та палаці стали символами могутності династії та важливими культурними пам'ятками, що поєднували традиції двох великих цивілізацій.

Однією з важливих особливостей архітектури цього періоду було використання нових конструктивних методів і матеріалів, таких як бетон, що дозволяло будувати більш великі й складні конструкції. Архітектори цього періоду почали експериментувати з різними типами колон, порталів, а також з формою планування, намагаючись адаптувати грецькі ідеали до єгипетських умов.

Релігія відігравала важливу роль в архітектурі елліністичного Єгипту. Храми, хоча й були побудовані за грецьким зразком, продовжували

виконувати традиційні функції, такі як жертвопринесення та поклоніння єгипетським богам. Одним із найважливіших храмових комплексів був Храм Ісиди в Філах (Єгипет), який об'єднував у собі елементи як єгипетської, так і грецької архітектури.

Архітектура елліністичного Єгипту була результатом глибокої інтеграції грецької культури з єгипетськими традиціями. Під керівництвом Птолемеїв було створено низку архітектурних пам'яток, що поєднували грецький стиль з місцевими звичаями і релігією, створюючи оригінальні й монументальні будівлі. Храми, палаци, мавзолеї, а також численні громадські та релігійні споруди стали важливими символами цього періоду, відображаючи змішання культур і релігій. Від Александрії до храмів і мавзолеїв на півдні Єгипту, архітектура цієї епохи залишила глибокий слід в історії людської цивілізації.

4.2 Відображення елліністичної культури в пам'ятках архітектури Стародавнього Єгипту

Елліністична культура, що виникла після завоювань Александра Македонського та встановлення влади династії Птолемеїв у Єгипті, мала значний вплив на архітектурні пам'ятки цього періоду. Птолемеї прагнули поєднувати грецьку і єгипетську традиції, створюючи унікальні пам'ятки архітектури, які відображали змішання культур, політичних амбіцій і релігійних уявлень.

Після завоювання Александра Македонського архітектура Єгипту піддалася значному впливу грецьких традицій. Греки внесли свої стильові елементи, зокрема колони та портики, що стали основними ознаками публічних будівель, храмів і палаців. Ідея відкритих просторів, характерних для грецької архітектури, була впроваджена в архітектурні ансамблі Єгипту, що змінювало його вигляд[18].

Храми Птолемеїв, зокрема храм Серапіса в Александрії та храм в Дельті Нілу, ілюструють цей синтез: хоча архітектурна форма храмів зберігала єгипетську монументальність і строгі лінії, вони часто включали грецькі стилі колон і портиків. Наприклад, храм Серапіса був побудований за грецьким зразком, з великим об'ємом і відкритими внутрішніми просторами, але внутрішні декорації і рельєфи зображали єгипетських богів, що символізувало поєднання двох культур.[18]

Грецькі архітектурні форми, такі як колонні зали та портики, стали дуже популярними в палацових комплексах Птолемеїв, таких як палац в Александрії. Однак у порівнянні з класичними грецькими будівлями, ці будівлі мали певні адаптації до єгипетських умов. Наприклад, колони в палацах Птолемеїв могли бути виконані в єгипетському стилі, що включав використання місцевих матеріалів і форм.[18]

З іншого боку, Птолемеї активно підтримували єгипетські релігійні традиції, що знаходило своє відображення в архітектурі. Хоча архітектурні форми змінювались під впливом грецької культури, єгипетська символіка та функціональність будівель залишалася основою. Важливою рисою є те, що Птолемеї зберігали і активно використовували єгипетські ритуальні функції та символіку в архітектурі, створюючи таким чином єгипетську архітектуру з грецькими елементами.[18]

Храми залишалися основними місцями поклоніння богам, і для цього використовувалися єгипетські символи, такі як пілони, тріумфальні арки і обеліски, які були характерні для єгипетської архітектури. Ці елементи застосовувались разом з грецькими архітектурними рішеннями, такими як колони та карнизи, що створювало специфічний стиль для храмів Птолемеїв.

Єгипетські монументальні символи, такі як глиняні статуї фараонів або рельєфи, що зображують божеств у традиційному єгипетському стилі, також знаходили своє місце в новій архітектурі. Наприклад, у храмах Птолемеїв зображувались змішані культові образи — боги грецької та єгипетської традицій, що мали божественні риси обох культур.[18]

Александрія стала справжнім епіцентром архітектурного змішування грецької та єгипетської культур. Це місто було символом культурної взаємодії між греками і єгиптянами. В Александрії було побудовано величезну кількість палаців, храмів і громадських будівель, що поєднували грецькі архітектурні форми з єгипетськими традиціями. Наприклад, маяк на острові Фарос, який є одним із семи чудес світу, був грецькою архітектурною інженерією, що служила символом цього злиття культур.

У місті також будувалися грецькі театри, стадіони та спортивні комплекси, але вони оточувалися єгипетськими архітектурними елементами, що підкреслювало вплив місцевих традицій.[18]

Іншою важливою особливістю архітектурного змішування єгипетської та грецької культур було містобудування. З приходом Птолемеїв в Єгипет з'являються нові підходи до організації міського простору, які характерні для грецького планування. Вони включали широкі вулиці, відкриті площі, грецькі театри та спортивні арени. При цьому містобудівні рішення також адаптувались до місцевих кліматичних і культурних особливостей[18].

Александрія стала символом цього нового підходу в містобудуванні. В її плануванні було поєднано грецькі ідеї прямолінійних вулиць та відкритих просторів із єгипетською потребою в монументальності і символізмі.

Крім того, в архітектурі Птолемеїв використовувалися нові матеріали та технології, характерні для грецької архітектури. Наприклад, мармур і вапняк стали популярними для будівництва палаців та храмів, замінивши традиційний для Єгипту камінь. Також широко використовувались підлоги з мозаїки і фрески, які стали популярними завдяки грецькому мистецтву. Це дозволяло створювати розкішні інтер'єри для палаців і храмів.

Змішання грецьких форм і єгипетської символіки в архітектурі Птолемеїв було ключовим елементом, що відрізняло цей період від попередніх етапів єгипетської архітектури. Цей синтез не тільки відображав політичні та культурні реалії епохи, а й став важливим кроком у розвитку архітектури, де кожен стиль доповнював і збагачував інший. Птолемеї

використовували грецькі форми для вираження своїх амбіцій, підкреслюючи зв'язок із класичною культурою, але не забували про єгипетську традицію, надаючи їй символічного значення в монументальних спорудах, що стали основою архітектурної спадщини цього періоду.

Александрія, заснована Александром Македонським, стала головним містом Птолемеїв і значним культурним і торговим центром. В архітектурі Олександрії відбувався процес взаємодії грецьких та єгипетських архітектурних традицій. Александрія стала містом з величезною кількістю палаців, храмів і громадських споруд, у яких можна було знайти як класичні грецькі елементи (наприклад, грецькі театри, спортивні комплекси), так і традиційні єгипетські конструкції.

Особливо важливим для міста став маяк на острові Фарос, один з семи чудес світу. Це була грецька інженерна та архітектурна споруда, але її функція – допомагати кораблям орієнтуватися в порту – була важливою для економічного розвитку Єгипту, зокрема для його торгових зв'язків із грецьким світом.

Одним з важливих аспектів змішання культур стало поєднання релігійних практик Єгипту та Греції. Птолемеї активно підтримували культ Серапіса, що був грецьким богом, котрий поєднував елементи як грецької, так і єгипетської релігійної традиції. Релігійні будівлі цієї епохи, зокрема храми, поєднували грецькі та єгипетські архітектурні форми.

Технології будівництва храмів змішали єгипетську монументальність з елементами грецької елегантності. Створювалися величезні, але водночас витончені споруди, які відзначалися продуманим використанням простору та світла, характерним для грецької архітектури, але їхні фасади та символіка зберігали єгипетську традицію.

Палаці Птолемеїв в Александрії, а також в інших містах Єгипту, були величезними, комфортними та розкішними спорудами. Вони відзначалися грецьким архітектурним стилем, що включав великі колони, відкриті двори, декоративні портики та просторі внутрішні зали. При цьому

використовувалась також традиційна для єгипетської архітектури символіка, яка відображала велич фараонів. Інтер'єри палаців прикрашали статуї богів, царів і сцени з їхнього життя, що створювало образи, котрі змішували грецький і єгипетський культ.

Елліністичний період також став часом значних архітектурних нововведень у міському плануванні. Зокрема, в Александрії було розроблено нові технології водопостачання та каналізації, зокрема система акведуків. Вплив грецької культури на розвиток міського планування можна побачити в системі широких вулиць, площ та просторих публічних будівель.

Однією з основних архітектурних новацій було впровадження грецьких театральних споруд, амфітеатрів і стадіонів, що стали важливими для громадських та культурних заходів. Александрія стала одним з найбільших культурних центрів того часу, де поєднувалися релігія, культура і наука, що також знайшло своє відображення в архітектурних спорудах[38].

Важливим аспектом архітектури є інженерні досягнення, пов'язані з водопостачанням, каналами та портами, які використовувалися для забезпечення Александрії та інших міст Єгипту. Відомі великі інженерні проекти, такі як створення акведуків та каналів для забезпечення води в сухих районах, що демонструє високий рівень розвитку будівельних технологій цього періоду.

Елліністична культура значно вплинула на архітектуру Стародавнього Єгипту, зокрема за часів Птолемеїв. Це було періодом культурного синтезу, де грецькі та єгипетські архітектурні традиції об'єднувалися в унікальні пам'ятки, що поєднували монументальність і елегантність. Від храмів і палаців до інженерних досягнень, архітектура цього періоду стала виразом не тільки технічних досягнень, але й ідеологічного змішування двох великих культур — грецької та єгипетської.

ВИСНОВКИ

Дослідження елліністичної архітектури Східного Середземномор'я ґрунтується на багатій джерельній базі, що включає археологічні матеріали та писемні свідчення античних авторів, таких як Вітрувій, Плутарх і Діодор Сицилійський. Їхні праці не лише описують технічні й естетичні риси архітектури, а й підкреслюють її соціально-політичну функцію як інструмента влади та ідентичності. У поєднанні з сучасними дослідженнями, зокрема роботами Філіпа Сапірштейна, Асі Мюллер, Аннет Хауг і Джудіт Маккензі, це дозволяє осмислити елліністичну архітектуру як результат глибокого культурного синтезу. Міста на кшталт Александрії, Пергама й Антіохії стали епіцентрами урбаністичних і стилістичних новацій. Інтеграція археології, текстових джерел і цифрових технологій сприяє міждисциплінарному підходу у вивченні цього феномену. Водночас залишаються відкритими питання взаємодії грецьких традицій із місцевими, що потребують подальших досліджень.

Елліністичний період, що розпочався зі смертю Александра Македонського (323 р. до н.е.) і тривав до римського завоювання, став важливим етапом в історії архітектури Східного Середземномор'я. Протягом цього періоду відбувалося значне змішування різних культурних традицій, що знайшло своє відображення в архітектурних пам'ятках, котрі об'єднували грецькі форми з місцевими елементами і символікою. Ось кілька основних висновків щодо елліністичних мотивів в архітектурі цього періоду:

Архітектура елліністичних країн Східного Середземномор'я є результатом взаємодії грецької та місцевих архітектурних традицій. Унаслідок завоювань Александра Македонського та створення грецьких царств у таких регіонах, як Єгипет, Мала Азія, Сирія та Палестина, відбулося впровадження грецьких архітектурних форм (колонні портики, театри, стадіони) в архітектуру, що зберігала місцеві традиції. Одним із прикладів є храми в Єгипті, де грецькі колонні портики поєднувались з єгипетською монументальністю.

Грецька традиція містобудування, орієнтована на функціональність, просторі площі, широкі вулиці та відкриті публічні простори, також була успішно адаптована до умов Східного Середземномор'я. В Александрії, наприклад, було побудовано місто за грецьким планом, включаючи такі елементи, як театри, стадіони та акведуки, що відображало високий рівень інженерних і архітектурних досягнень епохи.

Однією з особливостей елліністичної архітектури було поєднання релігійних традицій різних народів, зокрема грецьких і місцевих культів. В архітектурі храмів, наприклад, використовувалися як грецькі елементи (колони, портики), так і єгипетські символи (пілони, обеліски), що створювало унікальні будівлі, які відображали релігійну інтеграцію. Таке поєднання культур символізувало бажання Птолемеїв, Селевкідів та інших елліністичних монархів поєднати ідеї грецької цивілізації з традиціями підкорених народів.

Елліністичний період характеризувався прагненням до величчя та монументальності в архітектурі. Були побудовані великі палаци, храми і громадські споруди, такі як маяк на острові Фарос в Александрії, що став одним з семи чудес світу. Ці споруди поєднували інженерні інновації, як-от системи водопостачання та каналізації, з естетичними й архітектурними досягненнями, демонструючи значні технічні та культурні досягнення елліністичного світу.

Архітектура цього періоду відзначалася прагненням до великого масштабу і декоративної елегантності. Застосування колон, портиків, фресок, мозаїк, а також розвиток статуї і монументальної пластики стали основними рисами елліністичної архітектури. Водночас створювались не лише величезні палаци, храми, але й монументальні споруди на честь правителів, як це можна побачити в архітектурі Птолемеїв і Селевкідів.

Крім Єгипту, значний грецький вплив був виявлений і в інших частинах Східного Середземномор'я, зокрема в Малій Азії, Єгипті та Сирії. Палаци в Пергамумі та Антіохії, а також храми в Лаодикії та Сардах є

прикладом того, як грецькі архітектурні традиції адаптувались до місцевих умов. Тут архітектори використовували грецькі форми, але при цьому адаптували їх до культових практик і кліматичних умов місцевості.

Елліністичний період став часом значного культурного злиття, де грецька архітектурна спадщина поєднувалася з традиціями підкорених народів. Вплив елліністичної культури в архітектурі країн Східного Середземномор'я проявляється в нових формах містобудування, релігійних комплексах, громадських спорудах і палацах, а також у поєднанні естетичних і функціональних елементів різних культур. Архітектура цього періоду демонструє прагнення до монументальності, інновацій і синтезу традицій, що стали характерними для елліністичного світу та залишили значний слід в архітектурній спадщині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Diodorus Siculus, Library of History, Loeb Classical Library.
[URL:https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/home.html](https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Diodorus_Siculus/home.html)
2. Pausanias, Description of Greece, trans. W.H.S. Jones, Loeb Classical Library. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Paus.+1.1.1>
3. Plutarch, Lives, Loeb Classical Library (multiple volumes).
4. URL: <https://www.gutenberg.org/ebooks/14114>
5. Polybius, Histories, trans. Evelyn S. Shuckburgh, Macmillan, 1889. URL: <https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Polybius/home.html>
6. Strabo, Geography, trans. H.L. Jones, Loeb Classical Library. URL: <https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>
7. Vitruvius, *The Ten Books on Architecture*, trans. by Morris Hicky Morgan, Dover Publications, 1960. URL: <https://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Vit.+Arch>.
8. Авдієв В.І. Історія Стародавнього Сходу. Харків: BS -Nestor, 2002. 732 с.
9. Балух В.О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Т. 1.. Стародавня Греція: Підручник. Чернівці: ТОВ «Видавництво « Наші книги», 2007. 656 с.
10. Історія мистецтва, архітектури та містобудування середньовічного Сходу» для студ. спец. 191. Київ: ГО «Європейська наукова платформа»; ФОП Гуляєва В.М., 2020, 100 с
11. Крейзер І. І. Історія архітектури, містобудування, мистецтва та дизайну Стародавнього світу : конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної форми навчання зі спеціальності 191. Архітектура та містобудування; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. 97 с
12. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу: Навчальний посібник. К.: Либідь, 2002. 590 с.

- 13.Лісовий І.А. Античний світ у термінах і назвах. Львів: Вища школа, 1988.
- 14.Хрестоматія з історії стародавнього світу / За ред. В.В. Струве. Т. 2. К.: Рад. школа. 1954
- 15.14. HYPERLINK "https://pragmatika.media/author/m-yermakova/"Феруз HYPERLINK "https://pragmatika.media/author/m-yermakova/" Єрмакова-Міла Античний стиль в архітектурі та скульптурі Стародавніх Греції та Риму. Чому античне мистецтво — це найкращий спадок, який отримала європейська культура? Прагматика. 2023. URL: https://pragmatika.media/antychnyi-styl-v-arkhitekturi-ta-skulpturi-starodavnikh-hretsii-ta-rymu-chomu-antychne-mystetstvo-tse-naikrashchyi-spadok-iakyi-otrymala-ievropeiska-kultura/
- 16.Суха М. Пізньокласичні елліністичні укріплення в Епірі: четверте-друге століття до нашої ери . [Докторська дисертація, Гельсінський університет]. Helsingin yliopisto. 2021. URL: http://hdl.handle.net/10138/335876
- 17.Хрестоматія з історії стародавнього світу / За ред. В.В. Струве. Т. 2. К.: Рад.школа. 1954
- 18.Badawy Alexander A History of Egyptian architecture 3 The Empire (the New Kingdom) from the 18th dynasty to the end of the 20th dynasty, 1580-1085 BC (1968). URL: https://archive.org/details/Badawy1968
- 19.Berthold, RM Rhodes in the Hellenistic Age . Видавництво Корнельського університету, 1984 URL: https://archive.org/details/rhodesinhellenis0000bert
- 20.Bieber, M. The History of the Greek and Roman Theatre . Princeton University Press, 1961 URL: https://archive.org/details/historyofgreek00marg
- 21.Bingen Jean Hellenistic Egypt: Monarchy, Society, Economy, Culture University of California Press, 2007. URL: https://archive.org/details/hellenisticegypt0000bing

- 22.Boardman J. Greek Art URL:
<https://www.scribd.com/document/757306065/Boardman-John-Greek-Art>
- 23.Boardman J. The Oxford History of Classical Art. Oxford University Press.
2001. https://archive.org/details/oxfordhistoryofc0000unse_e5t4
- 24.Bruneau P., Ducat J. Guide de Délos . Французька школа Афін, 2005
URL: https://www.persee.fr/doc/antiq_0770-2817_2007_num_76_1_2635_t2_0609_0000_2
- 25.Bsngen G. Hellenistic Egypt: Monarchy, Society, and Economy. Cambridge University Press. 2005 URL:
<https://archive.org/details/hellenisticegypt0000bing>
- 26.Camp JM. The Archaeology of Athens . Видавництво Єльського університету, 2001 URL:
https://www.academia.edu/34767144/The_Archaeology_of_Athens_J_M_Camp_2001_Electronic_Antiquity_7_2003
- 27.Casson L. Libraries in the Ancient World . Видавництво Єльського університету, 2002 URL:
https://repo.uinmybatusangkar.ac.id/xmlui/bitstream/handle/123456789/8165/1509096566109_%5BLionel_Casson%5D_Libraries_in_the_Ancient_World%28BookFi.org%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- 28.Fraser P.M. Ptolemaic Alexandria . Видавництво Оксфордського університету, 1972 URL:
https://archive.org/details/ptolemaicaalexand0003fras_s2t1
- 29.Fraser P.M. Rhodes in Antiquity . Oxford University Press, 2009 URL:
<https://www.nla.gov.au/collection-delivery-times#offsite>
- 30.Getzel M. Cohen The Hellenistic Settlements in Syria, the Red Sea Basin, and North Africa University of California Press, 2006, 501c. URL:
<https://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pnd22>
- 31.Grainger., John D, The Cities of Seleukid Syria Oxford , 1990; online edn, Oxford Academic, 31 Oct. 2023 URL:
<https://academic.oup.com/book/47263/chapter/422649442>

32. Hall E. Greek Tragedy URL:
<https://edithhall.co.uk/wp-content/uploads/2023/03/greek-tragedy.pdf>
33. Hansen E.V. The Attalids of Pergamon . Видавництво Корнельського університету, 1971 URL:
34. Haug A., Müller A (eds.), Hellenistic Architecture and Human Action. A Case of Reciprocal Influence, Scales of Transformation in Prehistoric and Archaic Societies 10 (Leiden 2020) 11–20 . URL:
https://www.academia.edu/44411492/Introduction_Hellenistic_Architecture_Landscape_and_Human_Action
35. Hoepfner W. Das Gymnasion im Hellenismus . Штутгарт, 1996 URL:
https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/propylaeumdok/5487/1/Hoepfner_Pergamon_Rhodos_Nysa_Athen_2002.pdf
36. Hurwit J. M. The Art and Culture of Early Greece, Ithaca, 1985. 1100–480 BC.. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9781316226452>
37. Kopsacheili Maria. Palaces and Elite Residences in the Hellenistic East, Late Fourth to Early First Century BC: Formation and Purpose. Doctoral dissertation, University of Oxford, 2015.
<https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:bc2f6cca-dde4-4d98-9981-16cc3deb4c8e>
38. Kyriakidis, E. The Hellenistic Architecture of Egypt. University of Michigan Press. 2013. URL: <https://independent.academia.edu/EvangelosKyriakidis>
39. Lawrence, AW Greek Aims in Fortification . Видавництво Оксфордського університету, 1979 URL: <https://www.jstor.org/stable/269917>
40. Lawrence, AW Greek Architecture . Видавництво Єльського університету, 1996 URL: <https://archive.org/details/greekarchitecture00lawr>
41. McKenzie Judith The Architecture of Alexandria and Egypt, c. 300 B.C. to A.D. 700" Yale University Press, 2007. URL:
<https://books.google.com.ua/books?id=KFNCaZEZKYAC&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
42. Nee R. T. The Architecture of the Greek World/ URL:
<https://archive.org/details/arheogreek/page/11/mode/2up>

43. O'Connor D. The Architecture of Ancient Egypt. University of Chicago Press. 1993.
[URL:https://books.google.com.ua/books/about/The Archaeology and Art of Ancient Egypt.html?id=dCxyAAAAMAAJ](https://books.google.com.ua/books/about/The_Archaeology_and_Art_of_Ancient_Egypt.html?id=dCxyAAAAMAAJ) HYPERLINK
["url:https://books.google.com.ua/books/about/The Archaeology and Art of Ancient Egypt.html?id=dCxyAAAAMAAJ&redir_esc=y"](https://books.google.com.ua/books/about/The_Archaeology_and_Art_of_Ancient_Egypt.html?id=dCxyAAAAMAAJ&redir_esc=y)&
HYPERLINK
["url:https://books.google.com.ua/books/about/The Archaeology and Art of Ancient Egypt.html?id=dCxyAAAAMAAJ&redir_esc=y"](https://books.google.com.ua/books/about/The_Archaeology_and_Art_of_Ancient_Egypt.html?id=dCxyAAAAMAAJ&redir_esc=y)redir_esc=y
44. Pedley J. G. Greek Architecture URL:
https://archive.org/details/greekartarchaeol0000pedl_z2w6
45. Pollitt J. J. Art in the Hellenistic Age URL:
<https://www.scribd.com/document/485109292/Pollitt-Jerome-Jordan-Art-in-the-Hellenistic-age-Cambridge-University-Press-1986-pdf>
46. Pollitt J. J. Art and Experience in Classical Greece URL:
<https://gallowayexploringart.wordpress.com/wp-content/uploads/2014/08/pollitt-the-world-under-control-the-classical-monument.pdf>
47. Sear Fiona. "Recent Research on Greek Architecture: 2012–2022." Archaeological Reports 68, no. 1 (2022): 97–116. URL:
<https://doi.org/10.1017/S0570608422000052>
48. Shaw, I.. The Oxford History of Ancient Egypt. Oxford University Press. 2001 URL: <https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-history-of-ancient-egypt-9780192804587?cc=kw> HYPERLINK
["https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-history-of-ancient-egypt-9780192804587?cc=kw&lang=en&"](https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-history-of-ancient-egypt-9780192804587?cc=kw&lang=en&)& HYPERLINK
["https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-history-of-ancient-egypt-9780192804587?cc=kw&lang=en&"](https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-history-of-ancient-egypt-9780192804587?cc=kw&lang=en&)lang=en HYPERLINK
["https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-history-of-ancient-egypt-9780192804587?cc=kw&lang=en&"](https://global.oup.com/academic/product/the-oxford-history-of-ancient-egypt-9780192804587?cc=kw&lang=en&)&

49. Spawforth T. The Complete Greek Temples URL:
https://books.google.com.ua/books/about/The_Complete_Greek_Temples.html?id=3hd0QgAACAAJ HYPERLINK
[https://books.google.com.ua/books/about/The_Complete_Greek_Temples.html?id=3hd0QgAACAAJ&redir_esc=y"&](https://books.google.com.ua/books/about/The_Complete_Greek_Temples.html?id=3hd0QgAACAAJ&redir_esc=y) HYPERLINK
[https://books.google.com.ua/books/about/The_Complete_Greek_Temples.html?id=3hd0QgAACAAJ&redir_esc=y"redir_esc=y](https://books.google.com.ua/books/about/The_Complete_Greek_Temples.html?id=3hd0QgAACAAJ&redir_esc=y)
50. Steele James Hellenistic Architecture in Asia Minor. London: Academy Editions, 1992. 252 c URL:
<https://archive.org/details/hellenisticarchi0000stee/page/n3/mode/2uphttps://archive.org/details/hellenisticarchi0000stee/page/n3/mode/2up>
51. Stroud R. S. The Sanctuary of Demeter and Kore: The Inscriptions (Corinth XVIII.6), Princeton: American School of Classical Studies at Athens, 2013 URL:
https://www.academia.edu/15921092/R_S_Stroud_The_Sanctuary_of_Demeter_and_Kore_The_Inscriptions_Corinth_XVIII_6_Princeton_American_School_of_Classical_Studies_at_Athens_2013
52. Stewart Andrew F Art, desire, and the body in ancient Greece. Cambridge University Press, 1997 URL:
<https://archive.org/details/artdesirebodyina0000stew>
53. Susan A. Stephens Seeing Double: Intercultural Poetics in Ptolemaic Alexandria University of California Press, 2003. URL:
<https://www.jstor.org/stable/10.1525/j.ctt1pp8md>
54. Thonemann Peter, The Hellenistic World. University of Oxford, 2016. URL:
<https://www.cambridge.org/core/books/hellenistic-world/A8FDA01A56A2B9B709B9EEF605AE4A2C>
55. Travlos J. Pictorial Dictionary of Ancient Athens . Темза і Гудзон, 1971 URL: <https://archive.org/details/TravlosJoannesPictorialDictionaryOf>
56. Trümper M. Greek Houses in Ellenistic Delos: Architectural Layout and Social Function . Гесперія, 2008. URL:

[https://www.academia.edu/5071240/Differentiation in the Hellenistic Houses of Delos The Question of Functional Areas in R Westgate N Fisher J Whitley eds Building Communities House Settlement and Society in the Aegean and Beyond The Annual of the British School at Athens Suppl 15 2007 323 334](https://www.academia.edu/5071240/Differentiation_in_the_Hellenistic_Houses_of_Delos_The_Question_of_Functional_Areas_in_R_Westgate_N_Fisher_J_Whitley_ed Building_Communities_House_Settlement_and_Society_in_the_Aegean_and_Beyond_The_Annual_of_the_British_School_at_Athens_Suppl_15_2007_323_334)

57. Will E., Histoire politique du monde hellénistique . Presses Universitaires de France, 2003 URL: https://www.persee.fr/doc/antiq_0770-2817_1968_num_37_1_1510_t1_0346_0000_2

58. Wycherley RE The Stones of Athens . Princeton University Press, 1978.
URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt13x1043>

59. Zaphiropoulou P. Delos: Monuments and Museum . Krene Editions, 1998
URL: <https://books.google.com.ua/books/about/Delos.html?id=T5OgAAAAMAAJ> HYPERLINK
["https://books.google.com.ua/books/about/Delos.html?id=T5OgAAAAMAAJ&redir_esc=y"](https://books.google.com.ua/books/about/Delos.html?id=T5OgAAAAMAAJ&redir_esc=y) HYPERLINK
["https://books.google.com.ua/books/about/Delos.html?id=T5OgAAAAMAAJ&redir_esc=y"](https://books.google.com.ua/books/about/Delos.html?id=T5OgAAAAMAAJ&redir_esc=y)

ДОДАТКИ

Додаток 1- Стоя Аттала

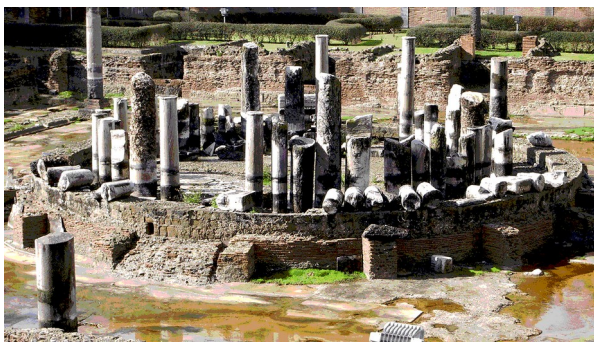

Додаток 2- Театр Діоніса

Додаток 3 – Одеон Перикла

Додаток 4 –Святилище Аполона

Додаток 5 – Тераса Левів

Додаток 6 – Храм Серапіса

Додаток 7 – Акрополь Пергаму

Додаток 8 – Храм Аполлона в Дідімах

Додаток 9-Храм Ісіді в Філах

Додаток 10 – Мусейон Александрії